

VAARTOCHTEN

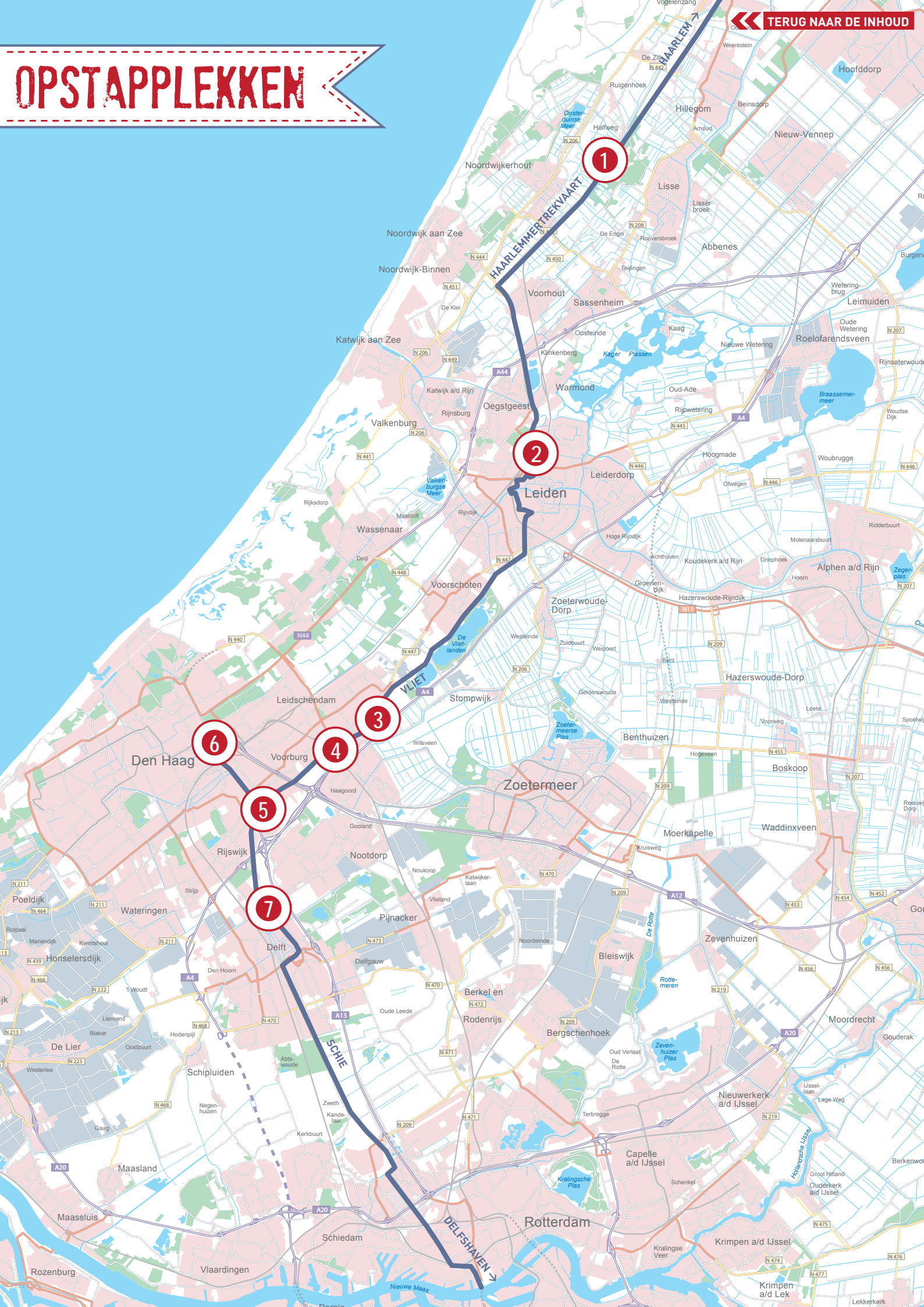
over de Zuid! Hollandse trekvaarten

VAREN *net als toen*

OPSTAPPLEKKEN

TERUG NAAR DE INHOUD

	ROUTE 1	DETAILKAART	2
		VAARTOCHT OVER DE HAARLEMMER TREKVAART	4
		Algemene informatie	4
		Arrangementen	9
		Detailkaart	10
	ROUTE 2	VAARTOCHT OVER DE LEIDSE VAART	11
		Algemene informatie	11
		Arrangementen	16
		Detailkaart	17
	ROUTE 3	VAARTOCHT DOOR LEIDSCHENDAM EN LEIDEN	18
		Algemene informatie	18
		Arrangementen	23
		Detailkaart	24
	ROUTE 4	VAARTOCHT DOOR VOORBURG EN LEIDSCHENDAM	25
		Algemene informatie	25
		Arrangementen	30
		Detailkaart	31
	ROUTE 5	VAARTOCHT DOOR VOORBURG	32
		Algemene informatie	32
		Arrangementen	37
		Detailkaart	39
	ROUTE 6	VAARTOCHT DOOR DE HAAGSE HAVENS	40
		Algemene informatie	40
		Arrangementen	45
		Detailkaart	47
	ROUTE 7	VAARTOCHT DOOR DEN HAAG, RIJSWIJK EN DELFT	48
		Algemene informatie	48
		Arrangementen	53
		Detailkaart	55
		COLOFON	56

ROUTE

Daartocht over de Haarlemmer Trekvaart

ROUTE

Vaartocht over de Haarlemmer Trekvaart

1

BOOT Een historisch motorschip

RONDVAARTONDERNEMING Rondvaart Leiden (Rederij De Drie Geuzen),
tel. 06-24362094 www.rondvaartleiden.nl

DUUR VAN DE VAARTOCHT 2 x 45 minuten (exclusief excursie)

OPSTAPPLAATS Verzamelen aan de Korte Mare in Leiden
of in overleg met de rederij; elders.

Excursietips

Vaartocht over de Haarlemmer Trekvaart

WE STAPPEN BIJ DE KORTE MARE IN LEIDEN IN HET HISTORISCHE MOTORSCHIP EN VAREN RICHTING OEGSTGEEST, LANGS HET JAAGPAD VAN DE HAARLEMMER TREKVAART. WE KEREN BIJ HET TOLHUIS OEGSTGEEST EN VAREN DAN WEER TERUG NAAR HET BEGINPUNT.

De Korte Mare in Leiden in 1781

Als je met de trekschuit vanuit Leiden naar Haarlem wilde, stapte je in bij de Korte Mare. Daar bij de Marepoort lagen de trekschuiten te wachten voor vertrek. Het pand van café Re-Spons is eeuwenlang in gebruik geweest als herberg voor passagiers van de trekschuit. Ook het logement De Gouden Bal, op de andere hoek van de Korte Mare, was een herberg voor reizigers. Op Korte Mare 26 was het wachtlokaal voor passagiers van de trekschuit.

De trekvaart tussen Leiden en Haarlem is aangelegd in 1657. Het was een van de laatste trekvaarten in Nederland. De trekvaart is 28,4 kilometer lang en is betaald door de steden Leiden en Haarlem. De aanleg duurde anderhalf jaar. Dat was ongelooflijk snel. In de kranten van die tijd werd gesproken van “een onmogelijk wonder”.

Dat kon zo snel omdat men voor een groot deel gebruik maakte van bestaande riviertjes, zoals de Mare, en van bestaande wateringingen en vaarten. Maar een kaarsrechte vaart was natuurlijk sneller dan een slingerende trekvaart door het landschap. Daarom werden die wateren rechtgetrokken en verbreed. Het werk werd gedaan door veel aannemers die uit het hele land arbeiders inhuurden. Zij deden graafwerk, verbeterden de oevers en bouwden bruggen. Tussen Hillegom en Bennebroek zijn zij maandenlang bezig geweest om de vaart dwars door de hoge duinen te graven. Machines waren er nog niet, dus al het graafwerk moest met de hand gebeuren.

De trekschuit was bedoeld als vervoermiddel voor personen van stad naar stad. Je kunt het vergelijken met een intercity-trein. De trekschuit wordt dan ook wel de intercity van de Gouden Eeuw genoemd. We vertrekken vanuit de Korte Mare in Leiden. De Korte Mare is altijd het vertrek- en aankomstpunt van de trekschuit naar Haarlem geweest.

Er gingen negen schuiten per etmaal. Overdag vertrok er elk uur een trekschuit en 's nachts ging er een nachtschuit. Daar kon je zelfs in slapen. De reis van Leiden naar Haarlem duurde vier uur.

ROUTE

Vaartocht over de Haarlemmer Trekvaart

We varen onder de Marepoortsbrug door, de Maresingel op. Net buiten de stadspoort stond het stalgebouw. Daar stonden de paarden op stal die de trekschuit moesten trekken. Ook in Haarlem was een stal, bij het eindpunt vlakbij de Zijlpoort. Nu is daar de Raaks parkeergarage. Halverwege de trekvaart, bij Halfweg in Lisse, was het derde stalgebouw. Daar werd het trekpaard gewisseld voor een uitgerust dier.

WE VAREN DE STAD UIT, RICHTING OEGSTGEEST.

Rechts naast de trekvaart loopt het jaagpad. Daarover liep het paard dat met een lang touw aan de trekschuit was verbonden. Het voorttrekken van een schip noemen we 'jagen', vandaar dat het pad waarover het paard liep een jaagpad wordt genoemd.

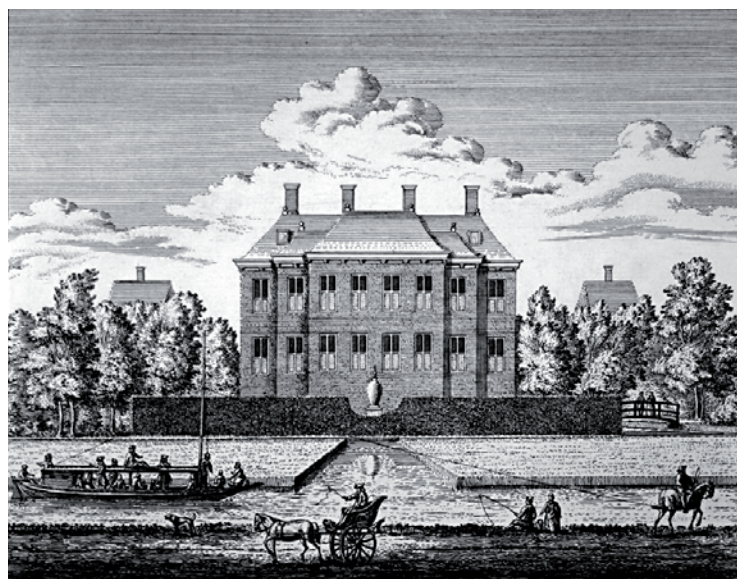
We komen langs twee kleine houten poldermolens: de Maredijkmolen (1735) en de Kikkerpoldermolen (1752). Aan de Haarlemmerweg, waar de trekvaart een scherpe knik maakt, staat de houtzaagmolen De Herder. De zagerij werd daar door de wind aangedreven. Die molen is in 1884 uit Amsterdam gehaald, nadat de oude molen was afgebrand.

Kwaakbrug

Bij kasteel Oud-Poelgeest wisselt het jaagpad van de oostkant naar de westkant van de trekvaart. Het paard moest daarom via een 'jaagbrug' naar de overkant. Zo'n jaagbrug kun je herkennen aan de afgeronde lage brugleuning aan de kant van het water. Over zo'n leuning kon de lange lijn makkelijk glijden, zodat de brug geen obstakel vormde en de reis geen vertraging opleep.

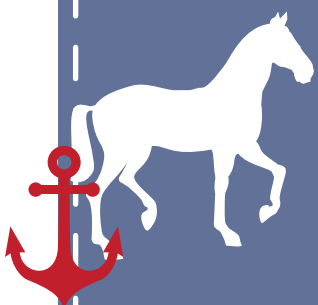

De **Kwaakbrug** is de oudste nog bestaande brug over de trekvaart Haarlem-Leiden. Het brugdek is vervangen door een metalen brugdek, maar de middenpijler is nog steeds aanwezig. De landhoofden die in 1782 opnieuw zijn gemetseld, zijn nog grotendeels intact. De brugleuning stamt uit de 19e eeuw.

à Maison de Vieu Poelgeest, appartenant à MONS. | à Mayo Oud Poelgeest, toebehorende den HEER HERMANUS BOERHAVE Professeur en Medicine. | MANUS BOERHAVE Professor in de Medicine.

Kasteel Oud-Poelgeest

ROUTE

Vaartocht over de Haarlemmer Trekvaart

EXCURSIE TIP

KASTEEL OUD-POELGEEST

Vlakbij de Kwaakbrug staat langs de trekvaart een vreemd gebouwtje. Het lijkt op een kapel, maar het is het jagershuis van kasteel Oud-Poelgeest. Zulke gebouwtjes werden wel vaker gebouwd bij een buitenhuis. Oud-Poelgeest is vanaf de Leidsevaart met een schip te bereiken via een dwarsvaart, die men 'grand canal' noemde. In het kasteel is nu een hotel en conferentiecentrum gevestigd.

Het huis Oud-Poelgeest is gebouwd op de restanten van het middeleeuwse kasteel Alkemade. Dat is tijdens het Beleg van Leiden in 1574 verwoest. In 1662 werd de ruïne van het kasteel verbouwd tot Oud-Poelgeest, een buitenverblijf voor welgestelde families. Die trokken zich in de zomermaanden graag terug uit de stad en kozen dan voor het buitenleven.

In de Gouden Eeuw konden de nieuwe rijken: kooplieden, bankiers en invloedrijke bestuurders, zich een buitenhuis met lusttuin veroorloven. Het buitenhuis was een statussymbool dat bij hun levensstijl hoorde. Daar ontvingen zij vrienden, geleerden, kunstenaars, dichters en zakenpartners. Vaste onderdelen van een buitenplaats waren het riante buitenhuis, een koetshuis, een tuinmanswoning, een theekoepel of prieeltje aan het water, een moestuin met kruidentuin en pronktuin.

Herman Boerhaave

Van 1724 tot 1733 woonde Herman Boerhaave op het landgoed Oud-Poelgeest. Hij was geboren in Voorhout en was arts, scheikundige en botanicus en was hoogleraar geneeskunde aan de Leidse universiteit. Hij was bovendien directeur van de Hortus Botanicus, waar hij geneeskrachtige kruiden kweekte. Ook op Oud-Poelgeest legde hij een tuin aan, waar hij allerlei bijzondere planten en bomen liet groeien.

WE VAREN VERDER, RICHTING WARMOND.

Langs de trekvaart zijn altijd scheepswerven geweest, waar houten en stalen schepen werden gemaakt. Op de grens van Oegstgeest en Warmond is een nieuwe scheepswerf te vinden: de scheepstimmerwerf Klaas Hennepoel. Hier worden houten schepen nagebouwd naar oud model en met historische technieken.

EXCURSIE TIP

SCHEEPSWERF KLAAS HENNEPOEL

ROUTE

Vaartocht over de Haarlemmer Trekvaart

We zien onderweg, rechts van de Warmonderbrug, het oude tolhek van de Warmonder Tol. Bij dat tolhek werd tol geheven op verkeer dat de straatweg van Warmond naar Leiden gebruikte. Vroeger ging de trekschuit recht door, onder de Warmonder Tolhekbrug door. Tegenwoordig moet je een stukje over het Oegstgeester kanaal varen om vervolgens rechtsaf de trekvaart weer op te varen. Het jaagpad loopt nu weer aan de oostkant van de trekvaart.

We varen verder en komen bij het Tolhuis Oegstgeest. Dat is rond 2000 gerestaureerd door de eigenaar Smitsloo. Ook het tolhek dat het jaagpad afsloot, is opgeknapt. Zelfs het bord met de toltarieven is in oude staat hersteld. Langs de trekvaart van Leiden naar Haarlem waren twee van zulke tolhuizen. Het tolhuis bij Heemstede is gesloopt voor de bouw van het NS-station Heemstede-Aerdenhout.

BIJ HET TOLHUIS OEGSTGEEST KEERT DE SCHUIT EN VAREN WE TERUG NAAR LEIDEN.

Langs de Haarlemmer Trekvaart staat nog één van de twee tolhuizen. Wie daar passeerde moest tol betalen. Dat gold niet voor de reizigers in de trekschuit, maar wel voor voorbijgangers die het jaagpad gebruikten of andere schepen die door de trekvaart gingen. Op die manier kreeg de trekvaartdienst extra inkomsten. Op het bord bij het tolhek staan de toltarieven uit 1950 nog vermeld: automobielen 15 cent, motorfietsen 7,5 cent en motorvaartuigen 5 cent.

EXCURSIE TIP

DE LAKENHAL LEIDEN

De Korte Mare in Leiden, 1781

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT OVER DE HAARLEMMER TREKVAART

 1

KASTEEL OUD-POELGEEST

POELGEESTERWEG 1, 2341 NM OEGSTGEEST, TEL. 071-5174224

WWW.KASTELOUDPOELGEEST.COM

Het landgoed Oud-Poelgeest telt vijf monumenten: het kasteel, het koetshuis, de kapel, het boswachtershuis en de toegangspoort. Elk met hun eigen geschiedenis en verhaal. In de middeleeuwen stond op landgoed Oud-Poelgeest al een kasteel, dat eigendom was van de Ridderschap. Het huidige huis is gebouwd in 1662 en is in de 19^e eeuw verbouwd. Toen zijn de uivormige torens erbij gekomen en zijn ook het koetshuis en de kapel aan de Haarlemmer Trekvaart gebouwd. Op het landgoed is een waterput uit 1550 te zien.

Op het landgoed zijn een congrescentrum en een hotel gevestigd, maar in overleg zijn scholen welkom voor een excursie. Vanaf de trekvaart is er een mogelijkheid om op het landgoed aan te leggen en via een voetpad naar het kasteel te lopen.

HISTORISCHE SCHEEPSTIMMERWERF KLAAS HENNEPOEL

HAARLEMMERTREKVAART 2C, 2361 PB WARMOND, TEL. 06-18333473

WWW.FACEBOOK.COM/HISTORISCHESCHEEPSTIMMERWERFKLAASHENNEPOEL

Op de historische scheepstimmerwerf Klaas Hennepoel worden schepen nagebouwd naar oud model en met historische technieken. De werf ligt aan de Haarlemmertrekvaart op de grens van Warmond en Oegstgeest in de Klaas Hennepoelpolder, schuin tegenover kasteel Oud-Poelgeest.

De bouw van de werf is in 2010 van start gegaan. De werfschuur en de houtloods zijn op ambachtelijke, authentieke wijze gebouwd. Doel van de werf is (lokale) oude vaartuigen, materialen en scheepsbouwtechnieken in stand te houden.

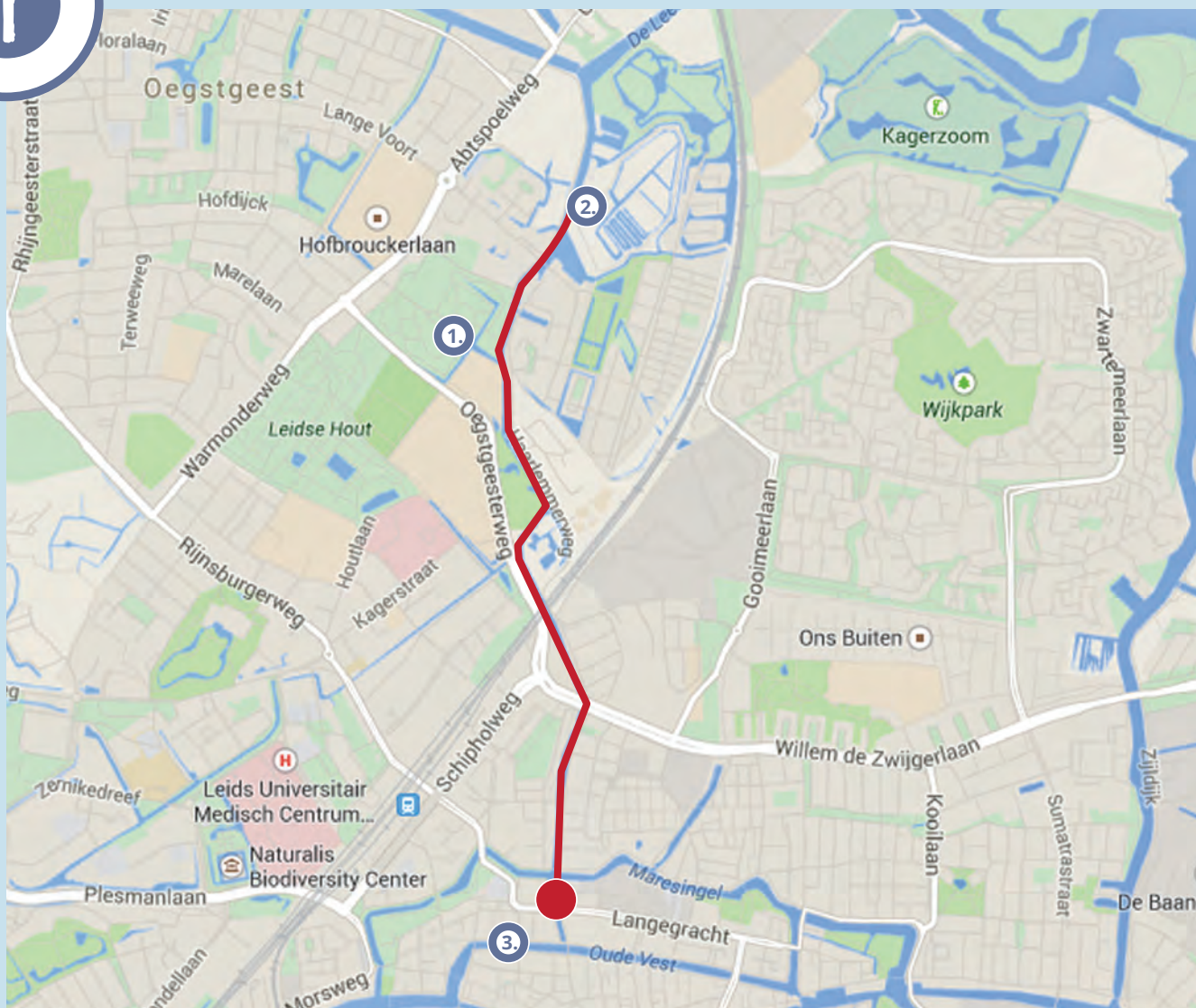

MUSEUM DE LAKENHAL

OUDE SINGEL 28 /32, 2312 RA LEIDEN, TEL. 071-5165360, WWW.LAKENHAL.NL

De Lakenhal (1640) aan de Oude Singel was het centrum van de lakenhandel van Leiden. Laken was de naam van een wollen stof, die in Leiden gekeurd werd. De lakenhandelaren leverden hun laken af op het voorplein, waar de 'staalmeesters' de stoffen keurden. De trekschuit was handig voor zakenreizigers die in de Gouden Eeuw van stad naar stad reisden.

Tegenwoordig is de Lakenhal het museum voor geschiedenis en kunst van de stad Leiden. In de collectie zijn ook voorwerpen te zien die met de trekvaart te maken hebben. Zo zijn er herdenkingspenningen van de opening van de trekvaart Leiden-Haarlem in 1657, een porseleinen fles met daarop de trekschuit bij het Huis Halfweg (ca. 1740) en een schippershoorn. Ook zijn er diverse schilderijen te zien waarop de trekschuit is afgebeeld.

EXCURSIETIPS

1. Kasteel Oud-Poelgeest
2. Scheepswerf Klaas Hennepoel
3. Museum De Lakenhal

OPSTAPPLAATS

Verzamelen aan de Korte Mare in Leiden of in overleg met de rederij: elders.

Voor de docent: Deze routebeschrijving geeft u een idee van wat onderweg verteld zal gaan worden. De gids weet echter nog véél meer. Vraag hier gerust naar! Deze vaartocht is de kernles van het onderwijsproject "Varen, net als toen". De leerlingen maken tijdens het varen Opdracht 2 (zie de docentenhandleiding). Twee aspecten zijn hierbij leidend: transport-vervoer-handel en buitenhuizen. Met een inhoudelijk aansluitende excursie creëert u een leerzame dag voor uw leerlingen. Wij vragen u vriendelijk de excursie van uw keuze zélf te boeken. Informeer de rondvaartondernemer in verband met het afstappunt. www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-trekvaarten

ROUTE

2

Vaartocht over de Leidsevaart

ROUTE

Vaartocht over de Leidsevaart

2

BOOT Een historisch motorschip

RONDVAARTONDERNEMING Rondvaart Leiden (Rederij De Drie Geuzen),
tel. 06-24362094 www.rondvaartleiden.nl

DUUR VAN DE VAARTOCHT ca. 2 uur, in overleg met de rederij.

OPSTAPPLAATS Meerdere mogelijkheden, in overleg met de rederij.

Excursietips

Vaartocht over de Leidsevaart

WE STAPPEN IN HET HISTORISCH MOTORSCHIP EN VAREN OP EEN GEDEELTE VAN DE LEIDSEVAART TUSSEN DE NOORDWIJKERHOEK EN HILLEGOM.

Het schip kan in principe overal aanmeren waar een loopplank uitgegoid kan worden. Een handige opstaptelek is het Congrescentrum NH Leeuwenhorst, maar ook een andere opstaptelek is denkbaar.

De trekvaart tussen Leiden en Haarlem is aangelegd in 1657. Het was een van de laatste trekvaarten in Nederland. De trekvaart is 28,4 kilometer lang en is betaald door de steden Leiden en Haarlem. De aanleg duurde anderhalf jaar. Dat was ongelooflijk snel. In de kranten van die tijd werd gesproken van "een onmogelijk wonder".

Dat kon zo snel omdat men voor een groot deel gebruik maakte van bestaande riviertjes, zoals de Mare, en van bestaande watering en vaarten. Maar een kaarsrechte vaart was natuurlijk sneller dan een slingerende trekvaart door het landschap. Daarom werden die wateren rechtgetrokken en verbreed. Het werk werd gedaan door veel aannemers die uit het hele land arbeiders inhuurden. Zij deden graafwerk, verbeterden de oevers en bouwden bruggen. Tussen Hillegom en Bennebroek zijn zij maandenlang bezig geweest om de vaart dwars door de hoge duinen te graven. Machines waren er nog niet, dus al het graafwerk moest met de hand gebeuren.

De trekschuit was bedoeld als vervoermiddel voor personen van stad naar stad. Je kunt het vergelijken met een intercity-trein. De trekschuit wordt dan ook wel de intercity van de Gouden Eeuw genoemd. De schuiten naar Haarlem vertrokken vanuit de Korte Mare in Leiden. Er gingen negen schuiten per etmaal. Overdag vertrok er elk uur een trekschuit en 's nachts ging er een nachtschuit. Daar kon je zelfs in slapen. De reis van Leiden naar Haarlem duurde vier uur.

De grenspaal bij Halfweg, Lisse

Bij de Noordwijkerhoek maakt de trekvaart een scherpe knik. Daar heeft vroeger een rolpaal of rollepaal gestaan, maar die is helaas verdwenen. Langs zo'n paal werd de lijn geleid bij het nemen van een bocht. Op die manier werd de trekschuit niet tegen de kant getrokken, maar kon zo lang mogelijk rechtdoor blijven varen.

Tussen Noordwijk en Noordwijkerhout ligt langs de trekvaart het uitgestrekte landgoed Leeuwenhorst. Op dit landgoed zijn in de loop der tijd verschillende buitenhuizen gebouwd.

In de 19^e eeuw is daar een groot kasteelachtig landhuis gebouwd: Huize Leeuwenhorst. Dat is tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetters afgebroken. Alleen het koetshuis staat er nog. Dwars door het landgoed was een diepe greppel gegraven om tanks van de vijand te belemmeren. Na de oorlog is op de plaats van deze tankval een grote vogelvijver aangelegd.

Aan de Gooweg ligt de buitenplaats Klein Leeuwenhorst en aan het Westeinde staat villa Dijkenburg. Deze huizen geven nog altijd een goed beeld van het buitenleven. Dijkenburg heeft een tuin die in Engelse landschapsstijl is aangelegd, met een spiegelvijver en een uitzichtheuvel. Leeuwenhorst is openbaar toegankelijk wandelgebied.

EXCURSIE TIP

LANDGOED LEEUWENHORST

We varen verder en zien het landschap langs de trekvaart steeds weer veranderen. Soms varen we langs de bossen van een landgoed, dan weer langs de weilanden, maar steeds vaker langs de bollenvelden.

Van nature is de grond naast de trekvaart niet echt geschikt voor bollenteelt, omdat bloembollen beter gedijen op zand dan op veen. Maar door grondverbeteringsmethodes worden nu ook vlakbij de trekvaart bollen geteeld.

Dan komen we bij Piet Gijzenbrug. Op die plaats kruist de 's Gravendamseweg de trekvaart. Deze plek is genoemd naar boer Piet Gijzen, die begin 17^e eeuw al reizigers onderdak en wat te eten gaf op zijn boerderij. De herberg Piet Gijs was er al voordat de trekschuit in gebruik kwam. In 1880, toen de trekschuit was vervangen door de trein, is de herberg vervangen door een moderner gebouw. Het werd toen het Stationskoffiehuis Piet Gijs genoemd. Daar konden de passagiers op de trein wachten. Tegenwoordig is er een restaurant, Hillarey's genaamd. De buurtschap heet hier nog altijd Piet Gijzenbrug.

In de middeleeuwen lag tussen de Leeweg en de Leidsevaart **de Abdij Leeuwenhorst**. Dit klooster is tijdens de Reformatie rond 1575 verwoest. De landerijen en restanten van het klooster werden in de eeuwen daarna gebruikt als buitenplaats voor de adel en welgestelde stadsbewoners. In de 17^e eeuw woonde Caspar Fagel daar, die er prachtige botanische tuinen had laten aanleggen. In zijn kassen groeiden exotische planten uit andere werelddelen.

ROUTE

Vaartocht over de Leidsevaart

2

Iets verderop, tussen Noordwijkerhout en Lisse, liggen twee watermolens: aan de westkant de Hoogeveense molen en iets verderop aan de oostkant de houten Lageveense molen.

Toen de trekvaart in 1657 werd aangelegd, werd precies op de helft, bij Halfweg in Lisse, een houten paal geslagen. Die gaf aan welk deel van de trekvaart eigendom van de stad Leiden was en welk stuk van de stad Haarlem. De steden moesten elk namelijk de helft van het onderhoud betalen van de vaart, de bruggen en kades.

Deze grenspaal is in de 18^e eeuw vervangen door een hardstenen paal met de stadswapens van Haarlem en Leiden erop. Hij staat er nog steeds.

Formeel heet de trekvaart ten noorden van deze grenspaal Leidsevaart en ten zuiden daarvan Haarlemmer Trekvaart. Maar in de praktijk wordt het hele stuk tot de Noordwijkerhoek Leidsevaart genoemd.

Bij Halfweg stond ook het Huis Halfweg. Daar vergaderden de commissarissen van de trekvaart en de vertegenwoordigers van Leiden en Haarlem over de exploitatie van de trekvaart. Daar was ook de wisselplaats voor de trekpaarden. Er was een stalgebouw achter het commissarishuis en aan de andere kant van de brug stond een herberg, waar je iets te drinken en eten kon krijgen.

Het huis Halfweg is in 1860 afgebroken toen de dienstregeling van de trekschuit werd opgeheven. In de gevel van het gebouw zaten twee grote stenen wapens van de steden Haarlem en Leiden. Deze wapenstenen zijn bewaard gebleven. Eén is er ingemetseld in een poort aan de Gasthuisvest in Haarlem, de andere steen is ingemetseld in de muur van de moestuin van kasteel Keukenhof. De buurtschap nabij de Delfweg heet nog steeds Halfweg. Nabij de Delfweg kunnen we aanmeren bij de steiger aan de Leidsevaart en eventueel een bezoek brengen aan het landgoed Keukenhof.

EXCURSIE TIP

KASTEEL KEUKENHOF

De Hoogeveense molen en de Lageveense molen stonden er al voordat de trekvaart werd aangelegd. Ze zijn in 1654 gebouwd om het water dat tussen de duinruggen bleef staan, weg te malen. De Hoogeveense molen is gemetseld van steen. De Lageveense molen is van hout. Deze houten molen werd twee keer verplaatst: de eerste keer toen de trekvaart werd aangelegd en er te weinig ruimte was om de vaart met jaagpaden aan te leggen. De tweede keer in 1842, toen vlak naast de trekvaart de spoorlijn Haarlem-Leiden werd aangelegd en de molen opnieuw in de weg stond.

ROUTE

Vaartocht over de Leidsevaart

De tuin van Keukenhof en de bossen rond het kasteel liggen in een gebied dat nooit is afgegraven. Bijna overal in de Bollenstreek zijn de duinen afgegraven en ontstonden de bollenvelden, maar bij Keukenhof is nog goed te zien hoe het landschap er oorspronkelijk uit zag.

EXCURSIE TIP

JAAG DE SCHUIT MET MENSKRACHT

De laatste particuliere eigenaar, Graaf van Lynden, liet het landgoed van 230 hectare, met daarop 18 rijksmonumenten, na zijn overlijden in 2003 na aan de Stichting Kasteel Keukenhof. Sindsdien wordt gewerkt aan de restauratie en exploitatie van het landgoed. Op een gedeelte van het landgoed wordt sinds 1950 de bloemententoonstelling Keukenhof georganiseerd. Die is wereldberoemd! Er komen jaarlijks in de lente bijna een miljoen bezoekers uit de hele wereld.

EXCURSIE TIP

MUSEUM DE ZWARTE TULP

In 1865 is Keukenhof in neo-classistische stijl uitgebreid en voorzien van hoektorens, die het huis het aanzien van een kasteel hebben gegeven. Sindsdien wordt het kasteel Keukenhof genoemd. In die tijd is ook de tuin van Keukenhof opnieuw aangelegd. De beroemde tuinarchitect Zocher ontwierp een park in Engelse landschapsstijl, met kronkelpaden, waterpartijen en doorkijkjes.

WE VAREN VERDER RICHTING HILLEGOM EN KOMEN BIJ HET KRUISPUNT VAN DE ZUIDER LEIDSEVAART EN DE HILLEGOMMERBEEK.

Daar wisselt het jaagpad weer van oever. Het gaat aan de oostkant van het water verder op de Noorder Leidsevaart.

De buitenplaats **Keukenhof** is in 1642 gebouwd als buitenplaats voor Adriaan Block. Hij was commandeur bij de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) en was erg rijk. Na hem hebben er allerlei adellijke families gewoond, die het landgoed steeds verder hebben uitgebreid. Bijvoorbeeld de families Steengracht van Oostcapelle, Van Pallandt en Van Lynden.

Bij het kruispunt van de Leidsevaart en de Beeklaan in Hillegom staan veel oude **bollenschuren**. Grote en kleine schuren, die met elkaar een beeld geven van de bloembollencultuur. De oudste en grootste bollenschuur die er nog staat is in 1906 gebouwd door bloembollenkweker Ruigrok. Het is een Rijksmonument. Veel bollenschuren hebben geen agrarische functie meer. Ze worden steeds vaker gebruikt voor een andere functie, bijvoorbeeld: als woonhuis.

Op dit kruispunt stonden eeuwenlang drie kalkovens. In die ovens werden schelpen gebrand, die door schelpenvissers van het strand werden opgeschept. Met paard en wagen gingen de schelpen naar de ovens, waar ze tot kalk werden gebrand. Via de Leidsevaart werd die kalk naar de steden afgevoerd, waar het gebruikt werd om gebouwen te metselen.

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT OVER DE LEIDSE VAART

2

JAAG DE SCHUIT MET MENSKRACHT

RONDVAARTONDERNEMING: RONDVAART LEIDEN (REDERIJ DE DRIE GEUZEN),
TEL. 06-24362094 WWW.RONDVAARTLEIDEN.NL

Op twee gedeeltes van het traject (tussen Noordwijkerhoek en Piet Gijzenbrug en tussen Lisse en Hillegom) is het rustig en kan de schuit een stukje gejaagd worden. Niet met een paard, maar door menskracht. Enkele kinderen krijgen een tuig aan en mogen zo de schuit een eindje voorttrekken.

LANDGOED LEEUWENHORST, NOORDWIJKERHOUT

LANDGOED LEEUWENHORST (ZUID-HOLLANDS LANDSCHAP)

WWW.ZUIDHOLLANDSLANDSCHAP.NL/PROJECTEN/BELEEF-LEEUWENHORST

Landgoed Leeuwenhorst is een 38 hectare groot gebied in Noordwijkerhout, dichtbij Noordwijk. Dat is in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap. Oud Leeuwenhorst (tussen de Gooweg en de Trekvaart) en Klein Leeuwenhorst (tussen de Gooweg en de Trekvaart N206) en Nieuw Leeuwenhorst (tussen het Westeinde en de Gooweg). Het bos in het gebied bestaat voor een groot deel uit loofbos op de strandwal, met oude laanbeplantingen. Het gebied Oud Leeuwenhorst ligt het dichtst bij de Haarlemmertrekvaart. Daar wordt bij de Fagelsloot een aanlegsteiger voor schepen gemaakt, zodat een wandeling over het Landgoed Leeuwenhorst kan worden gemaakt.

LANDGOED EN KASTEEL KEUKENHOF

KEUKENHOF 1, 2161 AN LISSE, TEL. 0252-750 690, WWW.KASTEELKEUKENHOF.NL

Op het Landgoed Keukenhof zijn te bezichtigen: de buitenplaats Keukenhof uit 1642, die in 1865 in neoclassicistische stijl is verbouwd tot Kasteel Keukenhof en het koetshuis (1865). Er is een rondleiding door het park mogelijk, waarbij een bezoek gebracht wordt aan de moestuin. In de hofboerderij achter het kasteel zijn een restaurant en een natuur- en milieu-educatiecentrum gevestigd. Ook is er een kinderboerderij.

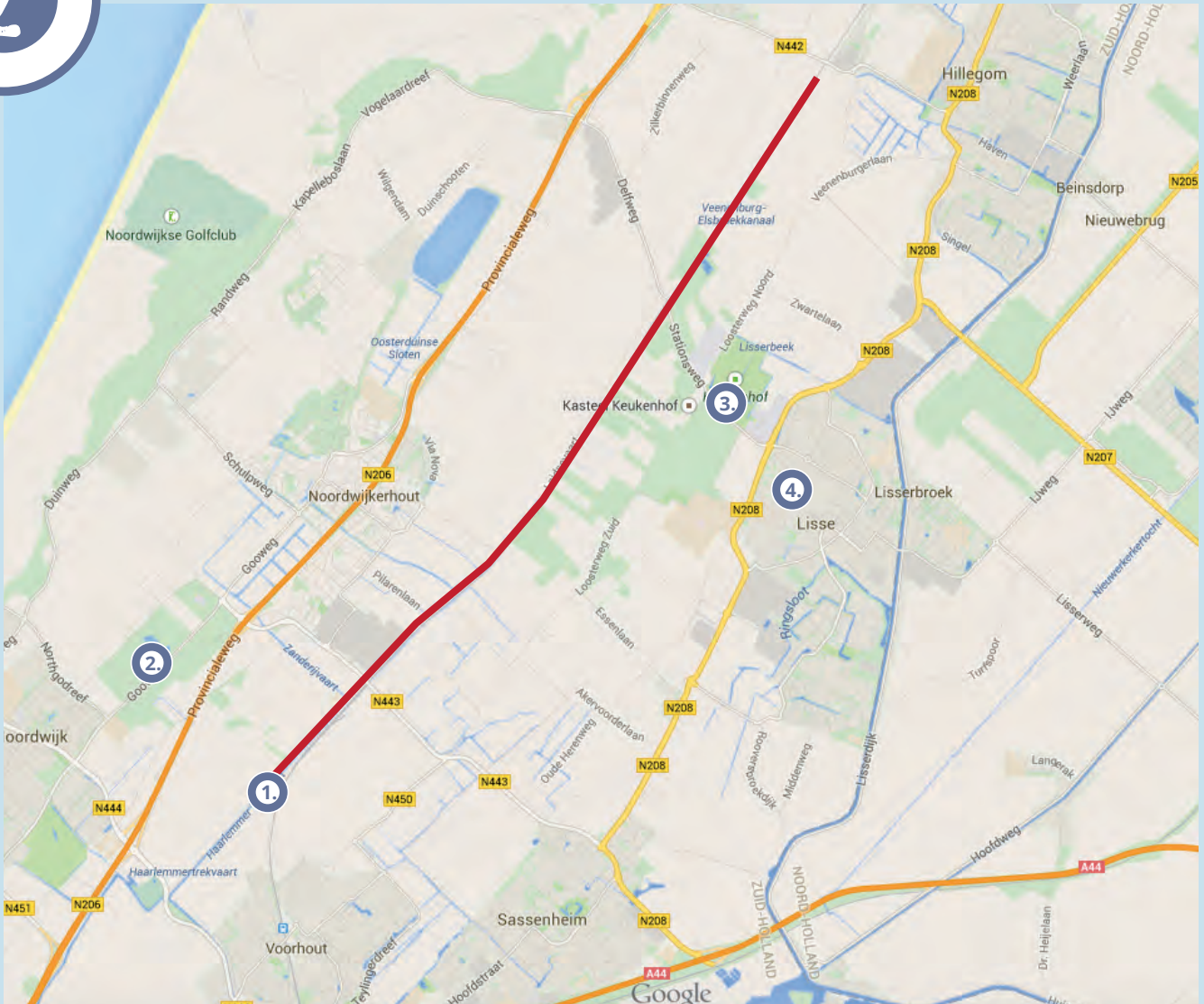
Keukenhof organiseert rondleidingen op maat voor de diverse groepen van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Bij de rondleiding in het kasteel en koetshuis wordt voor de oudere kinderen duidelijk de link gelegd naar de Gouden Eeuw. De jongste kinderen gaan op speurtocht door het kasteel.

MUSEUM DE ZWARTE TULP

HEEREWEG 219, 2161 HN LISSE, TEL. 0252-417900, WWW.MUSEUMDEZWARTETULP.NL

Museum De Zwarte Tulp presenteert de geschiedenis van de Bloembollenstreek, die de laatste twee eeuwen veranderde van een gebied met buitenplaatsen in de binnenduinrand in een gebied waar de bloembollenteelt en -handel centraal staan. De trekvaart Haarlem-Leiden heeft daarbij ook een grote rol gespeeld. In het museum is een maquette van de trekschuit en het Commissarishuis op Halfweg te zien. Voor scholen zijn aparte excursies mogelijk.

EXCURSIETIPS

1. Jaag de schuit met menskracht
2. Landgoed Leeuwenhorst, Noordwijkerhout
3. Landgoed en Kasteel Keukenhof
4. Museum De Zwarte Tulp

OPSTAPPLAATS

Meerdere mogelijkheden, in overleg met de rederij.

Voor de docent: Deze routebeschrijving geeft u een idee van wat onderweg verteld zal gaan worden. De gids weet echter nog véél meer. Vraag hier gerust naar! Deze vaartocht is de kernles van het onderwijsproject "Varen, net als toen". De leerlingen maken tijdens het varen Opdracht 2 (zie de docentenhandleiding). Twee aspecten zijn hierbij leidend: transport-vervoer-handel en buitenhuizen. Met een inhoudelijk aansluitende excursie creëert u een leerzame dag voor uw leerlingen. Wij vragen u vriendelijk de excursie van uw keuze zélf te boeken. Informeer de rondvaartondernemer in verband met het afstappunt. www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-trekvaarten

ROUTE

Daartocht door Leidschendam en Leiden

ROUTE

Vaartocht door Leidschendam en Leiden

3

BOOT Hadrianus

RONDVAARTONDERNEMING De Ooievaart, tel. 070 - 4451869, www.vlietvaart.nl

DUUR VAN DE VAARTOCHT Ruim 1 uur

OPSTAPPLAATS Bij de sluis in Leidschendam

Excursietips

Vaartocht door Leidschendam en Leiden

We stappen in de trekschuit bij de oorspronkelijke halte en varen naar Leiden langs het jaagpad dat nog in bijzonder goede staat is. Het jaagpad kende tot Leiden geen bruggen die dwars over de Vliet heen gingen. Dit was tijdens het aanleggen van de trekvaarten bewust gedaan: de trekschuit liep dan geen vertraging op door het steeds moeten losmaken en inhalen van de lijn aan het paard door de jager.

Wel wordt het jaagpad een aantal keer met een brug over een opvaart getild, zoals bijvoorbeeld bij Vlietland, tegenover de molen. De bruggen gaven de boer toegang tot zijn land of zorgden ervoor dat een vaart in de Vliet kon stromen, zoals hier bij de Stompwijkse Vaart.

Op dit punt kan het paard voor de schuit worden gezet. Het jaagpad is hier nog in goede staat. Er zijn weinig obstakels. Tot voorbij de Starrevaartplas kan het paard voor de trekschuit aangeliend blijven.

EXCURSIE TIP

HOUTZAAGMOLEN DE SALAMANDER

Langs de Vliet waren bij Leidschendam in de 18e eeuw vele windmolens te zien.

Molens die het water gebruikten voor een productieproces en poldermolens die het land bemaalden. Nu staat er nog maar één, maar wel een heuse blikvanger, namelijk houtzaagmolen de Salamander. Voor de molen is een balkengat, een afgebakend stukje ondiep water, waarin een voorraad boomstammen ligt. Na jaren "wateren" is het hout uitgewerkt en worden er planken of balken van gezaagd.

ROUTE

Vaartocht door Leidschendam en Leiden

3

We varen vervolgens door het polderlandschap, waar het slagenlandschap tussen Leidschendam en Leiden goed herkenbaar is. De slagen staan haaks op de Vliet en zijn gescheiden door verkavelingsslootjes. Het jaagpad ligt aan de oostkant van de Vliet.

Hier staan in de verte ook drie 17^e eeuwse poldermolens. Deze molens hebben dit gebied grotendeels drooggelegd. De polder ligt zo'n vijf meter onder gemiddeld zeeniveau. Vanaf de boot op de veel hoger gelegen Vliet hebben we een panoramisch uitzicht. Door inklinking en het op grote schaal winnen van turf was het gebied geleidelijk aan lager komen te liggen en kwamen er steeds meer poelen en plassen. In het ondernemende klimaat van de Nederlanden namen enkele welgestelde burgers het initiatief tot drooglegging van deze Driemanspolder. Molengangen gaven het overtollige water uit een polder trapsgewijs aan elkaar door en verplaatsten het naar een hoger gelegen boezem.

Iets verderop kunnen we aanmeren bij de steiger van Park Rozenrust. Rozenrust is genoemd naar Christiaan Roos, een kassier van de Haagse Bank van Lening, die hier eind 18^e eeuw een 'bouwmanshuis' (boerderij) en een 'heere- woning' liet bouwen. Het gebouw staat er nog, maar is niet vanaf de Vliet te zien. Het park was ooit 45 hectare groot, nu nog maar 2 hectare. Het is openbaar toegankelijk.

Midden 19^e eeuw werd het door de beroemde tuinarchitect Jan David Zocher in Engelse landschapsstijl ingericht, met kronkelpaden, waterpartijen en doorkijkjes. Er zijn heel bijzondere bomen te zien.

Aan de westkant van de Vliet staat nog een 18^e eeuwse boerderij op de strandwal te midden van moderne villa's. Vroeger stonden hier slechts een paar kleine huisjes in het weidse polderlandschap.

EXCURSIE TIP

STOOMGEMAAL DE ANTAGONIST, MOLENGANG DRIEMANSPOLDER

(l.s.m. Boerderij Akkerlust)

Met de bouw van stoomgemaal **de Antagonist** in 1877 werden de molengangen overbodig en werd een van de twee molengangen gesloopt.

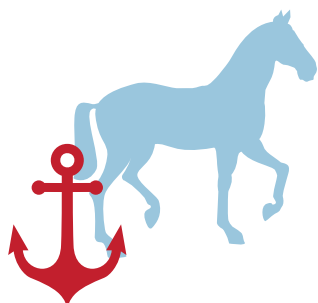
VAN DE RIETVINKPOLDER VAREN WE VIA DE OOSTBOSCHPOLDER NAAR DE KNIPPOLDER. OOK HIER ZIEN WE WEIDEGEBIED DAT VEEL LAGER LIGT DAN DE VLIET. HET OUDE JAAGPAD LIGT ER NOG.

Tegenover de Starrevaartplas zie je nog een poldermolentje. Het is de Knipmolen uit 1814. De molen staat recht tegenover kasteel Duivenvoorde langs de opvaart van het kasteel. Het is de enig overgebleven watermolen in dit gebied, waar er vroeger talloze stonden.

Kasteel Duivenvoorde staat op enige afstand van de Vliet. Het bijbehorende landgoed dateert uit de vroege 13^e eeuw, maar dit gebouw stamt uit de 17^e eeuw.

De Engelse landschapstuin werd twee eeuwen later aangelegd door Jan David Zocher. Momenteel is landschapsarchitect Michael van Gessel bezig om het park in oude luister te herstellen en eigentijdse vernieuwingen toe te voegen.

Op kasteel Duivenvoorde woonde eeuwenlang de oudste adellijke familie van Holland: de Van Wassenaars. Tot 1960 is het familiebezit gebleven. In het interieur zie je de roemrijke erfenis van dit adellijke geslacht.

ROUTE

Vaartocht door Leidschendam en Leiden

3

Bij het aanleggen van de vaarwegen hoorde ook het verdiepen van de Vliet. Bij de Knippolder van Voorschoten lagen ter hoogte van restaurant de Knip 'wedden', dat zijn doorwaadbare plaatsen voor vee en paarden. In de hooitijd reden boeren met hun hooiwagens zó door de Vliet naar de overkant. De Vliet was hier namelijk maar 80 cm diep.

Door de opvaarten naar de achtergelegen weilanden te overbruggen, konden de boeren met platbodems hun land bereiken. De Vliet werd te diep om door heen te waden, een platbodem (type boot) was nu nodig. De trekweg werd afgescheiden van het achterliggende land door een sloot, zodat het land over het water goed bereikbaar was.

Restaurant De Knip

Tegenover de hedendaagse recreatieplas Vlietland lag het buitenhuis Roucoop, dat Jan van Goyen in 1642 heeft geschilderd. Hierop zie je goed hoe de boer zijn vee van de ene naar de andere kant van de Vliet bracht op een platbodem. Ook wordt er gevestig en gesjouwd met emmers melk. Van Goyen schetst hier een beeld van het landelijke leven in de polders tussen Leidschendam en Leiden.

Hier kom je nog een aantal jaagbruggetjes tegen met een afgeronde en verlaagde brugleuning aan de kant van het water. Over zo'n leuning kon de lange lijn makkelijk glijden, zodat de brug geen obstakel vormde en de reis geen vertraging oplep.

Allemansgeest is de volgende bezienswaardigheid. Dit was in de tijd van de trekschuit een boerderij en herberg, die eerst 'Rust-Wat' heette. Nu hoort de boerderij tot het buitengoed Berbice. Berbice ligt op ruime afstand van de Vliet. Deze buitenplaats was eigendom van Hendrik Staal, die een fortuin verdiende aan de grote suikerplantages van de kolonie Berbice in Zuid-Amerika.

EXCURSIE TIP

KASTEEL
DUIVENVOORDE

Schuin er tegenover staat het commissarishuis. Hier was een vergaderruimte voor de vertegenwoordigers van de steden Delft en Leiden, die zich met de exploitatie van de trekvaart bezighielden. Ook was het de woning van de commissaris-veerman. Het huis en de daarbij behorende loods werden in opdracht van de stad Delft en Leiden in 1638 als sluitstuk van de aanleg van het jaagpad gebouwd. Stadsarchitect Arent van 's Gravesande was verantwoordelijk voor het ontwerp. Later is het huis vergroot. De wapens van de twee steden zijn goed zichtbaar boven de deur.

Commissarishuis

Naast het huis stond ook een tolhek aan het begin (of einde) van het jaagpad. De commissaris was belast met het heffen van tol over de weg, die ook gebruikt werd voor wagens, paarden en voetgangers. Daarnaast zette hij als veerman tegen betaling trekpaarden en voetgangers over met een schouw, een klein bootje dat hij naar de overkant boemde of roeide. Daarom werd het hier ook wel Leijdsche Schouw genoemd.

Vanaf hier loopt het jaagpad aan de andere kant van de Vliet, om uiteindelijk via de Trekvliet bij de Witte Poort of Haagpoort te eindigen. De rolpaal, een paal waarlangs de lijn geleid werd bij het nemen van een bocht, zodat de trekschuit niet op de kant werd getrokken, was tijdens de aanleg van de trekvaart in 1636-1638 nog niet uitgevonden.

Het was daardoor voor de stad Leiden nog behoorlijk ingewikkeld om de vaart uiteindelijk richting het centrum te buigen. Hiertoe is nog een extra stuk kanaal gegraven. Om een scherpe bocht te vermijden werd een flauwe bocht gegraven, die de trekschuit zonder moeite kon nemen op weg naar de grote stad. Het project werd uiteindelijk een doorslaand succes. De trekschuitverbinding tussen Leiden en Leidschendam was een van de drukste uit de Gouden Eeuw.

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT DOOR LEIDSCHENDAM EN LEIDEN

3

MOLEN DE SALAMANDER

DE WIEK 19, 2265 VK LEIDSCHENDAM, TEL. 070 - 3204168

WWW.MOLENDESALAMANDER.NL

Geopend op afspraak.

In 2014 is een prachtige steiger bij Houtzaagmolen de Salamander geopend. De Salamander heeft de Molenprijs 2014 gewonnen. Met het geld maken de vrijwilligers met door deze molen gezaagde planken een educatief centrum naast de molen. Leer alles over het molenaarsvak, de werking van de molen en beklim de steile trap, die uitkomt bij de stelling rondom de molen. Op dit balkon heb je een mooi uitzicht over de Vliet en zie je goed hoe groot de wieken zijn.

HET 3 GANGENMENU VAN BOERDERIJ AKKERLUST

STOMPWIJKSEWEG 55A, 2266 GD LEIDSCHENDAM (STOMPWIJK), TEL. 070 - 3201947

WWW.HOTELBOERDERIJ.NL

Voor het basisonderwijs biedt de gecertificeerde educatieboerderij Akkerlust een gericht lespakket over watereducatie. Er wordt een bezoek gebracht aan de 3-molengang in de Driemanspolder en het stoomgemaal Antagonist. De lessen worden gegeven volgens de principes van belevend leren, hierbij komen de kinderen met al hun zintuigen aan hun trekken!

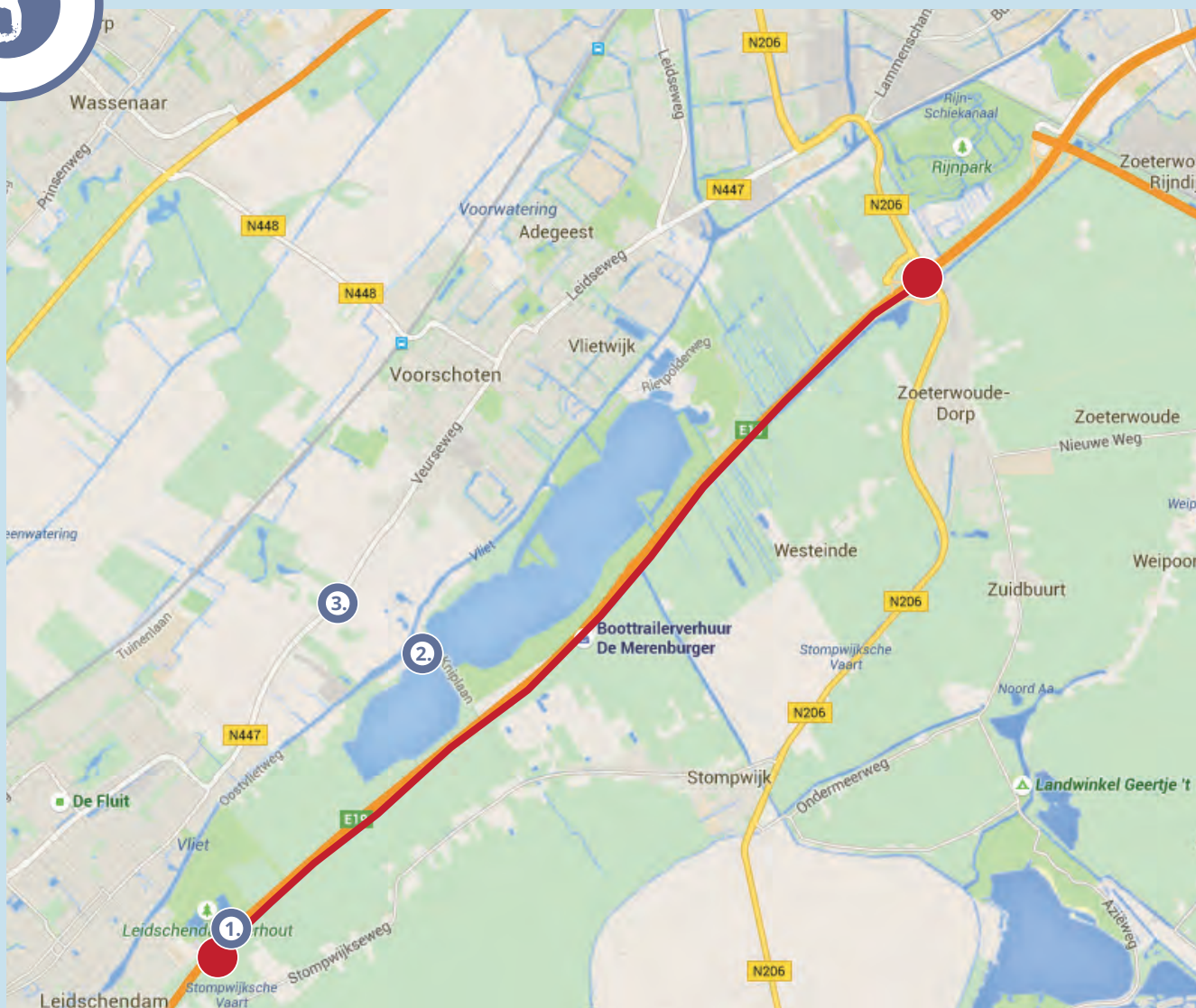
KASTEEL DUIVENVOORDE

LAAN VAN DUIVENVOORDE 4, 2252 AK VOORSCHOTEN, TEL. 071 - 5613752

WWW.KASTEELDUIVENVOORDE.NL, ACTIVITEITEN@KASTEELDUIVENVOORDE.NL

Rondleidingen voor leerlingen basisonderwijs in september en oktober, op afspraak, Voorwaarde: 2 begeleiders op 1 klas.

Je kijkt je ogen uit in de met bladgoud beklede Marotkamer, een pronkkamer met plafondstucwerk. Hier zie je de opeenvolgende generaties kasteelheren en -dames op levensgrote schilderijen. Zilver, Aziatische en Europese objecten behoren ook tot de pronkstukken. Elke kamer is weer anders. Er is een kleine kamer, waarvan de wanden met goudleer zijn bedekt, een Turkse kamer met een hemelbed. Overal staan allerlei meubelstukken van exotische houtsoorten, boeken en naturalia. De kasteelheren en -dames verleenden status aan deze voorwerpen van kunst, cultuur en wetenschap. Er zijn zelfs Romeinse stenen ingemetseld met handgekapt verdiepte letters, die waarschijnlijk uit Matilo, een Romeins fort bij Leiden, afkomstig waren. In de tuin is zelfs een vlotbrug!

EXCURSIETIPS

- 1. Molen de Salamander
- 2. Boerderij Akkerlust
- 3. Kasteel Duivenvoorde

OPSTAPPLAATS

Bij de sluis in Leidschendam of Commissarishuis Leiden

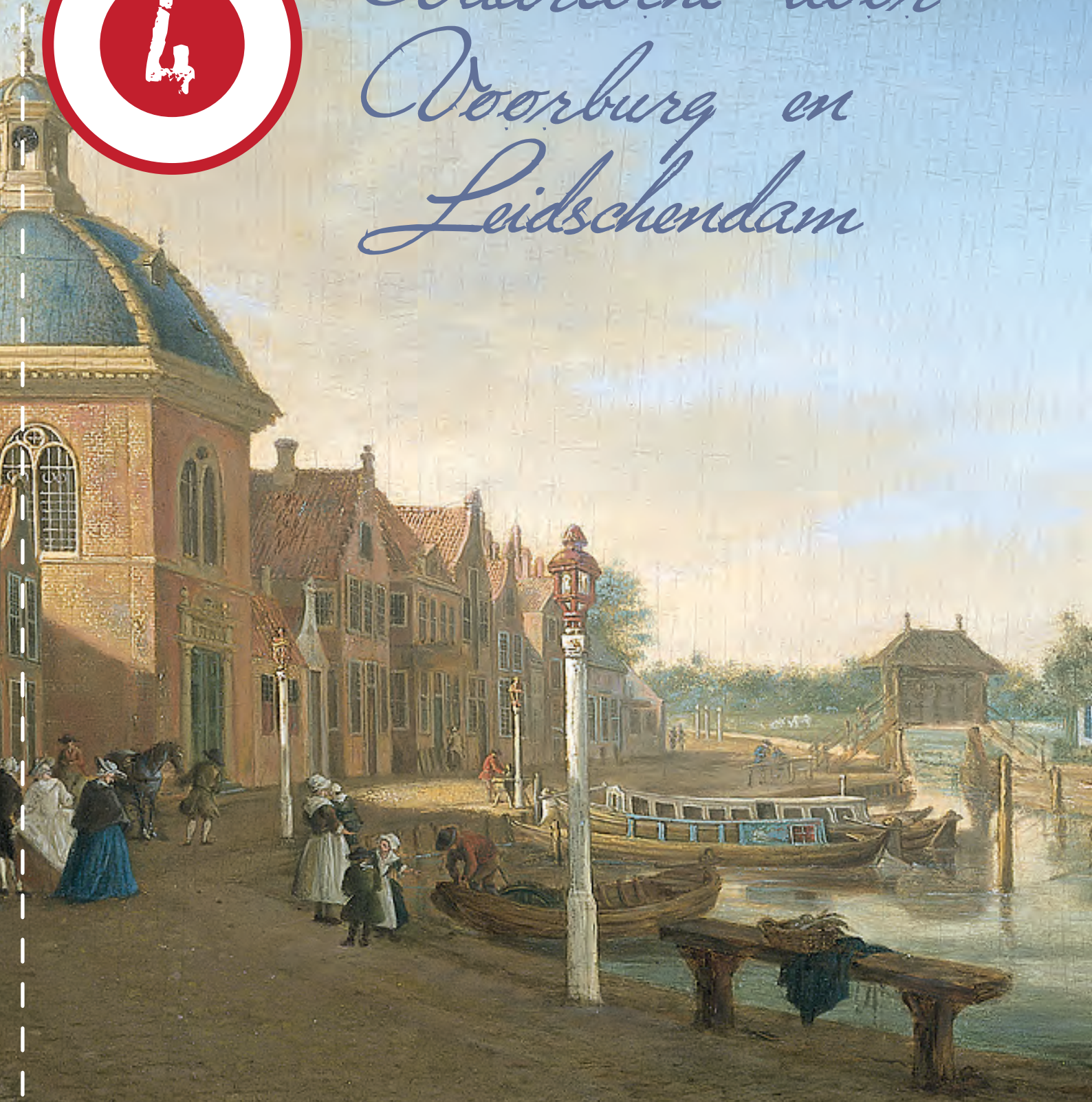
Voor de docent: Deze routebeschrijving geeft u een idee van wat onderweg verteld zal gaan worden. De gids weet echter nog véél meer. Vraag hier gerust naar! Deze vaartocht is de kernles van het onderwijsproject "Varen, net als toen". De leerlingen maken tijdens het varen Opdracht 2 (zie de docentenhandleiding). Twee aspecten zijn hierbij leidend: transport-vervoer-handel en buitenhuizen. Met een inhoudelijk aansluitende excursie creëert u een leerzame dag voor uw leerlingen. Wij vragen u vriendelijk de excursie van uw keuze zélf te boeken. Informeer de rondvaartondernemer in verband met het afstappunt. www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-trekvaarten

ROUTE

Vaartocht door Doornburg en Leidschendam

ROUTE

Vaartocht door Voorburg en Leidschendam

BOOT Hadrianus

RONDVAARTONDERNEMING De Ooievaart, tel. 070 - 4451869, www.vlietvaart.nl

DUUR VAN DE VAARTOCHT Ruim 1 uur

OPSTAPPLAATS Verzamelen bij de Kerkbrug in Voorburg

Excursietips

Vaartocht door Voorburg en Leidschendam

Oranjerie

We stappen op bij de Kerkbrug in Voorburg - we bevinden ons bij de originele halte van de trekschuit uit 1638 - en gaan richting Leidschendam varen. We zullen daarbij langs tal van buitenhuizen en landgoederen komen. Rond 1400 kwam hier al een trekvaartverbinding op gang. Tussen Delft en Leidschendam lag toen al een jaagpad, dat gebruikt werd door de schuitenjager: de man of vrouw die zélf of met een paard de schuit voorttrok. Het ging dan meestal om het vervoer van goederen. Pas vanaf 1638 wordt hier op een professionele manier de trekschuit voor het passagiersvervoer ingezet.

Op dit punt kan het paard voor de schuit worden gezet. Het jaagpad is hier nog in goede staat. Er zijn weinig obstakels. Tot Leidschendam kan het paard voor de trekschuit aangelijnd blijven.

Welgestelde burgers trokken zich in de zomermaanden graag terug uit de stad en kozen dan voor dit gebied. We spreken over de Gouden Eeuw. Het waren vooral de nieuwe rijken: kooplieden, bankiers en invloedrijke bestuurders die zich een buitenhuis met lusttuin konden veroorloven. Het buitenhuis was een statussymbool dat bij hun levensstijl hoorde en waar vrienden, geleerden, kunstenaars, dichters en zakenpartners werden ontvangen. Vaste ingrediënten van zo'n buitengoed waren het riante buitenhuis, een koetshuis, tuinmanswoning, theekoepel of prieeltje aan het water, een moestuin en kruidentuin en een indrukwekkende sier- of pronktuin.

WE KOMEN AL SNEL BIJ VREUGD EN RUST.

ROUTE

Waartocht door Voorburg en Leidschendam

Dat thee drinken niet altijd even gezond werd geacht, blijkt uit het boek **'Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden'** van Isaak Tirion uit 1743, een boekwerk dat onze natie beschrijft: "Ervaren Geneesmeesters hebben de Maagkwaalen, die hier, byzonderlyk onder Vrouwspooronen, zeer gemeen zyn, aan het onmaatig gebruik van Koffy en Thee toegeschreven." De uit Oost-Indië afkomstige drank werd in een glimmend gepoetste zilveren theepot gezet en in kostbaar porselein uitgeschonken.

In de 17^e eeuw werd dit buitenhuis gebouwd met een grote symmetrische tuin, verdeeld in vlakken en rechte paden. Deze tuinaanleg in Franse of Hollands-Classicistische stijl, was gangbaar rond deze tijd. In Voorburg waren de ruim 30 lusttuinen bij de buitenhuizen vrijwel allemaal in deze stijl aangelegd. Halverwege de 18^e eeuw wordt op deze plek een nieuw buitenhuis gebouwd, later met twee zijvleugels vergroot. Hier woonde de familie Caan - van Prinsterer, die in het bestuur van Nederland een grote rol heeft gespeeld. Zo wordt Groen van Prinsterer wel gezien als de grondlegger van de protestants-christelijke politiek.

Midden 19^e eeuw vormde Jan David Zocher het hele park om in landschappelijke stijl. Deze architect, die ook het Vondelpark aanlegde, heeft veel in Voorburg gewerkt. In de overtuin, aan de andere kant van de weg, heeft Zocher een orangerie gebouwd. Deze was bedoeld voor de overwintering van exotische bomen en planten die uit de koloniale gebieden in Afrika, Azië en Zuid-Amerika kwamen.

EXCURSIE TIP

VREUGD EN RUST

Tussen Vreugd en Rust en Huis ten Bosch is een ononderbroken groenstrook (Park 't Loo), als gevolg van een oude bepaling waarin staat dat Huis ten Bosch altijd te zien moet blijven. Deze groenstrook loopt door tot het strand. Vreugd en Rust heeft een prachtige pronktuin met een kinderboerderij. Hier de tocht starten of eindigen is binnenkort mogelijk, omdat er een steiger wordt aangelegd.

Iets verderop ligt de Martinuskerk. In de tuin van de kerk staat een theekoepeltje. Het is een van de laatste theekoepeltjes (19^e eeuw) langs de Vliet, terwijl het in de tijd van de trekschuit langs de oever volstond met deze prieeltjes. Het was een kwestie van zien en gezien worden aan de druk bevaarde Vliet. Uitgebreid thee drinken was in de mode.

Hier tegenover is het slagenlandschap van het veengebied nog goed herkenbaar. De slagen met grasland staan haaks op de Vliet en zijn gescheiden door verkavelingsslootjes. Vanaf dit punt zullen we dat veel zien aan de Oostkant van de Vliet. Hier ligt ook het jaagpad. Aan de Westzijde zijn de steden en dorpen op het zand van de strandwal gebouwd. De meeste buitenhuizen zien we dan ook aan deze kant van de Vliet.

Theekoepeltje

HIERNA VAREN WE ONDER DE WIJKERBRUG DOOR. KIJK OOK EVEN NAAR HET BRUGWACHERSHUISJE, DIT HUISJE HOORDE VROEGER BIJ EEN BOERDERIJ. NA DE WIJKERBRUG KOMEN WE BIJ DE BUITENPLAATS VLIET EN BURGH.

ROUTE

Vaartocht door Voorburg en Leidschendam

Het oorspronkelijke buiten 'Vlietenburgh' liep van de Vliet tot aan de Broeksloot. Het buitenhuis komt uit 1907, maar de tuinaanleg is van eerdere datum. Het is nu een kindertehuis.

Nu komen we bij het woonhuis Eemwijk, in 1918 gebouwd in 'Um 1800'-stijl, een historiserende stijl die ontstond als reactie op de zakelijke stijl. Het ontwerp is van de architect Hoogeveen. De beroemde Delftse glazenier Schouten maakte voor het gebouw 118 gebrandschilderde ramen. Voor de tuin werd de landschapsarchitect Tersteeg ingeschakeld, die beroemd is geworden vanwege zijn aanleg van het Zuiderpark in Den Haag.

De bouwer van **Eemwijk** realiseerde 'de Amerikaanse droom'. In zijn jonge jaren duwde Cornelis Blad als groenteverkoper zijn handkar voort in de straten van Rotterdam en verkocht verse groente en fruit. Door hard werken en slim zaken doen kon hij dit buitenhuis laten bouwen. Hij begon tegenover het buitenhuis een groentedrogerij en exportbedrijf. Het zou uitgroeien tot een waar groente-imperium. De firma Blad verwerkte witte kool tot zuurkool.

Tegenover Eemwijk ligt nog het restant van de insteekhaven bij het rangeerterrein, waar de kool met schuiten werd aangevoerd. Vanaf de schuiten werd de groente op een lorrie overgeladen. Met deze kleine kiepwagen, die met de hand over een smal spoor werd geduwd, kwam de kool naar de fabriek. Nadat de kolen in vaten waren geschept, verscheen er een goederentreintje met stoomlocomotief. De vaten werden op de wagons geladen en naar Duitsland vervoerd.

Wanneer we Leidschendam binnenvaren zien we al snel aan de Delftsekade een industrieel pand uit 1902, het kaaspakhuis. Het complex bestaat uit drie gebouwen die aaneen zijn geschakeld: pakhuis, koetshuis en woonhuis. In het kaaspakhuis zie je nog de kaasstellingen waarop de kazen werden uitgesteld. Voor het pand loopt een smal spoor waarover de kaas naar de schepen in de Vliet werd vervoerd. Dit pakhuis was de schakel tussen de kaasboeren in de omgeving en de detailhandel. Honderden kazen werden vanaf deze groothandel met de boot naar winkels en markten vervoerd.

IETS VERDEROP KOMEN WE BIJ HERBERG DE ZWAAN.

Leidschendam was voor de trekschuitpassagiers een locatie waar ze overstapten van de schuit vanuit Delft of Den Haag naar Leiden of andersom. Op zo'n locatie waren allerlei logementen en herbergen te vinden. Ook Herberg De Stad Amsterdam aan het Sluisplein (nu pannenkoekenrestaurant) is daar een voorbeeld van. Herberg de Zwaan had een grote vergaderzaal, waar groepen bijeen konden komen, bijvoorbeeld voor vergaderingen.

WE MEREN AAN BIJ DE SLUIS.

Omdat de waterniveaus van Hoogheemraadschap Rijnland en HHR Delfland destijds verschilden, werd hier een landscheidingsdijk aangelegd. Het was de dam van Leiden en kreeg de naam Leidschendam. Dit was een obstakel voor de scheepvaart. Een overtoom (treksysteem met boomstammen, lieren en windassen) trok de boten over de dam heen. Kleine boten konden door de duiker, een verlaat met een valsluisdeur. Pogingen om een sluis aan te leggen stuiten op weerstand van steden als Gouda, Dordrecht en Haarlem, die bang waren door de concurrerende vaarroute stapel- en tolgeld te missen. Pas 10 jaar later werd er definitief een sluis aangelegd.

Per dag vertrokken er in de topjaren 1660 - 1670 maar liefst 16 trekschuiten met passagiers naar Delft of Den Haag en 16 trekschuiten met de bestemming Leiden. Zo is berekend dat jaarlijks meer dan 200.000 passagiers Leidschendam aandeden.

Leidschendam profiteerde mede dankzij de trekschuit van de welvaart in de Gouden Eeuw. Zo wordt er een grote dorpskerk gebouwd: **de Peperbus**. Arent van 's Gravensande, een van de beroemdste architecten uit deze tijd tekent het ontwerp. De bouw neemt maar liefst zeven jaar in beslag. Uiteindelijk wordt het gebouw in 1653 in gebruik genomen. De achtkantige kerk kreeg een halfronde koepel en een klokkenstoel met koepeltje. De hoogheemraadschappen Delfland en Rijnland en de steden Delft, Dordrecht, Gouda, Haarlem en Leiden schonken ieder een gebrandschilderd raam. Kennelijk was de ruzie over de sluis bijgelegd.

Trekschuit bij sluis Leidschendam - la Fargue 1758 - Museum Swaensteyn

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT DOOR VOORBURG EN LEIDSCHENDAM

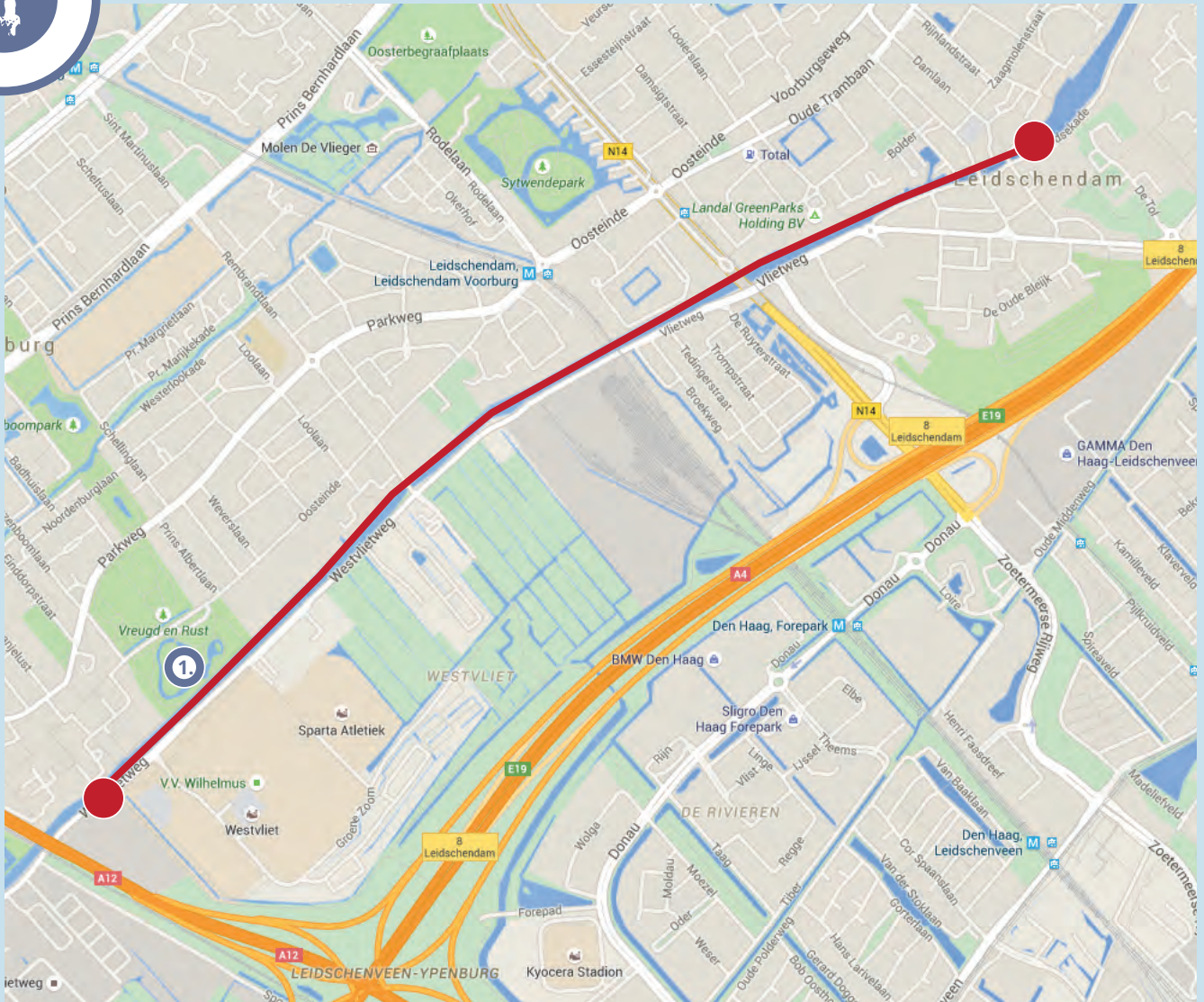
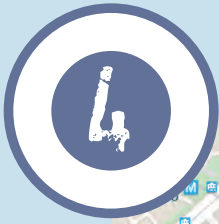
VREUGD EN RUST

KINDERBOERDERIJ VREUGD EN RUST OOSTEINDE 14, 2271 EH VOORBURG

Open maandag t/m vrijdag van 13.00 tot 16.30 uur en dinsdag- en vrijdagochtend van 10.00 tot 12.00 uur.

Het park Vreugd en Rust is openbaar toegankelijk en vrij groot (24 ha). Je kunt er over de kronkelpaden langs de vijvers lopen of spelen in de speeltuin. Verscholen achter een rode beuk, het absolute statussymbool van siertuinen vanaf het midden van de 18^e eeuw, ligt de kinderboerderij waar je damherten, zwarte zwanen en hoenders kunt zien. Zo'n diergaarde kon niet iedereen zich permitteren.

Aan de Vliet waren er een paar met exotische dieren uit koloniale gebieden, zoals op het landgoed 't Loo, dat naast Vreugd en Rust ligt. Hier was vanaf 1748 de menagerie van stadhouder Willem IV en later van Willem V. Het was de oudste dierentuin in Europa met een faisanterie (fazantenkwekerij), exotische vissen, vogels en zelfs 2 olifanten, die in Voorburg werden uitgelaten! De Fransen hebben de dieren in 1796 als oorlogsbuit mee naar Parijs genomen.

EXCURSIETIPS

1. Park Vreugd en Rust

OPSTAPPLAATS

Bij de sluis in Leidschendam of bij de Kerkbrug in Voorburg

Voor de docent: Deze routebeschrijving geeft u een idee van wat onderweg verteld zal gaan worden. De gids weet echter nog véél meer. Vraag hier gerust naar! Deze vaartocht is de kernles van het onderwijsproject "Varen, net als toen". De leerlingen maken tijdens het varen Opdracht 2 (zie de docentenhandleiding). Twee aspecten zijn hierbij leidend: transport-vervoer-handel en buitenhuizen. Met een inhoudelijk aansluitende excursie creëert u een leerzame dag voor uw leerlingen. Wij vragen u vriendelijk de excursie van uw keuze zélf te boeken. Informeer de rondvaartondernemer in verband met het afstappunt. www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-trekvaarten

ROUTE

5

Vaartocht door Doorburg

ROUTE

Vaartocht door Voorburg

5

BOOT Hadrianus

RONDVAARTONDERNEMING De Ooievaart, tel. 070 - 4451869, www.vlietvaart.nl

DUUR VAN DE VAARTOCHT 1 uur

OPSTAPPLAATS Hoekenburg, Dorrepaal, Huygensmuseum Hofwijck, de Kerkbrug in Voorburg

Excursietips

Vaartocht door Voorburg

WE BEGINNEN DEZE TOCHT WAAR DE DRIE VLIETEN BIJ ELKAAR KOMEN.

Hier ligt het pretpark Drievliet met het gelijknamige buitenhuis en daarnaast Meyvliet, een boerderijcomplex langs de Vliet, met stallen, schuren, een ruiterclub en weilanden.

De Gouden Eeuw liet hier zijn sporen na, we zien als het ware een gouden randje langs de Vliet tussen Den Haag, Delft en Leiden. De buitenhuizen schoten hier destijds als paddenstoelen uit de grond. De Nederlanden werden door internationale handel steeds rijker.

In Voorburg werden meer dan dertig buitenhuizen gebouwd. De rijke burger ontvluchtte de stinkende, ziekmakende stad en trok zich hier op de strandwal in de zomer terug. De entree van het buiten lag aan de Vlietzijde. Met een lange opvaart kon je met een bootje tot dicht bij het buitenhuis komen. Voor de voedselvoorziening dienden kool- en warmoestuinen op het terrein zelf of bij de aangrenzende boerderij. De lusttuinen van deze buitenhuizen waren indrukwekkend, ze waren het statussymbool van de welgestelde burger, het absolute pronkstuk. Veel tuinen hadden een tuinmanswoning, een speelhuisje of theekepeltje aan de Vliet, een orangerie voor exotische planten, koetshuizen, prieeltjes en vijvers. Langs de Vliet zijn nog veel van deze lustoorden te zien.

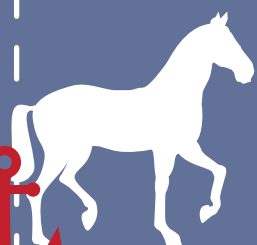
Buitenhuis Hoekenburg is een van die pareltjes langs de Vliet. Door een erfdiensbaarheid blijft het uitzicht van het buitenhuis over de tegenoverliggende polder gegarandeerd. Het ligt daarom helemaal omgeven door groen. Het buitenhuis is helaas niet open voor bezoekers, maar het erachter gelegen park Arentsburgh-Hoekenburg is dat wel. Het park is aangelegd in Engelse landschapsstijl. In de 17^e eeuw werd in de tuin een uitheemse boom geplant, een plataan, die met een stamomvang van ruim 7 meter nu de dikste van Zuid-Holland is. In de tuinmanswoning in het park houdt Stichting Hoekenburg de herinnering aan het verleden van Voorburg levend met allerlei prenten en foto's.

Speelhuisje

Huygens schrijft daarover in zijn hofdicht (1650-51):
Sal't noijt geen einde wesen,
All weer een nieuw Casteel in
eenen nacht geresen!

ROUTE

Vaartocht door Voorburg

In het bijbehorende museum was een **wetenschappelijke collectie schedels van tientallen volksstammen** te zien, waaronder een bokaal met het hoofd van de in 1837 onthoofde Ahanta-Koning Badu Bonsu II. De koning kwam van de Nederlandse Goudkust, een Nederlandse handelspost in het tegenwoordige Ghana. Dit was het epicentrum van de slavenhandel van de WIC. De handelaren haalden de negerslaven uit Afrika en verkochten die aan de plantage-eigenaren in Suriname, waar ze zwaar werk te doen kregen. Pas in 1863 werd de slavernij in Suriname afgeschaft.

EXCURSIE TIP

PARK ARENTSBURGH-HOEKENBURG

Naast Hoekenburg ligt Arentsburg. Hier werden talloze exotische gewassen geteeld, zoals citrusboompjes, laurierbomen, ananassen, jasmijn, Afrikaanse lelies en aloë. Er zal dus een orangerie zijn geweest, waarin al deze exoten de Hollandse winter konden overleven. Het tegenwoordige Arentsburg is van latere datum (1913), maar in het park is wel een karakteristieke stenen tuinmuur aanwezig in de vorm van een slinger, die gedeeltelijk uit de 17^e eeuw stamt. Een overblijfsel van de oude parkaanleg zijn ook de stinzen, zoals bijvoorbeeld de sneeuwklodjes in de lente. Een kijkje nemen in zo'n prachtig aangelegd park? Park Arentsburg-Hoekenburg is openbaar toegankelijk.

Het witte gebouwtje hier schuin tegenover is een tuinmanswoning. Het hoort bij het buitenhuis Zeerust (1889). Ook hier was in de 17^e eeuw al een buitengoed. Korte tijd behoorde het landgoed toe aan de oud-minister van Koloniën, een aangetrouwd lid van de familie van Louis Couperus.

Nog veel indrukwekkender was het ernaast gelegen Zuyderburgh, een prachtig classicistisch gebouw met zijvleugels, waar begin 19^e eeuw vele welgestelde Hagenaars zich vergaapten aan de meubels en schilderijen en de pracht en praal van de tuinen.

Zuyderburgh was lange tijd in gebruik als zorginstelling. Tegenwoordig doet slechts een enkele pilaar met blauwe bol herinneren aan deze buitenplaats.

Dorrepaal was in het midden van de 18^e eeuw een prachtige buitenplaats onder de naam Leeuwenbergh. In de tuin stond een chinees tempeltje op een heuvel, omgeven door vijvers met allerlei soorten vissen. Het was typerend voor deze tijd waarin de chinoiserie (nagebootste Chinese stijl) zijn hoogtepunt bereikte.

Het park was oorspronkelijk twee keer zo groot. Meer dan 300 eiken gaven het een bosrijke uitstraling. Er was het nodige hakhout, dat bestond uit bomen die na een periode van 3 tot 15 jaar werden gesnoeid. Het afgehakte hout werd gebruikt voor het maken van gereedschap, palen, brandhout en oevers. Veel buitengoederen hadden zulk hakhout. Dorrepaal heeft vrijwel alle ingrediënten van een buitengoed. Er zijn speciale kinderspeurtochten.

EXCURSIE TIP

BUITENPLAATS DORREPAAL

ROUTE

Vaartocht door Voorburg

Op dit punt kan het paard voor de schuit worden gezet. Het jaagpad is hier nog in goede staat. Er zijn weinig obstakels. Tot Huygensmuseum Hofwijck kan het paard voor de trekschuit aangelijnd blijven.

Het park rondom buitenplaats Middenburg en de bosrijke overtuin aan de andere kant van het Westeinde (park Sonnenburgh) zijn voor het publiek toegankelijk. Tuinarchitect Poortman ontwierp zijn plan begin 20e eeuw in de landschapsstijl, maar hield rekening met de bijzondere bomen die er al stonden. Het park heeft een van de oudste, dikste en hoogste bergiepen van Europa, oude beuken waaronder een bruine beuk uit 1850, oude taxussen en ginko's. Zulke bomen werden als blikvanger in de tuin geplaatst.

EXCURSIE TIP

MIDDENBURG

In de vijver werd een eilandje aangelegd met de koning der planten: de rhododendron. Toen de rhododendron door plantenjagers in de 17e en 18e eeuw werd ontdekt en naar Europa werd verscheept, werd de plant ongekend populair bij de bezitters van de buitenhuizen.

Net als veel andere buitengoederen werd Middenburg later herbestemd voor industrieel gebruik. De Stoom-, Wasch- en Strijkinrichting Middenburg opende in 1895 zijn deuren. Honderdvijftig mensen waren hier van zeven uur 's morgens tot zeven uur 's avonds bezig met de was. Middenburg en Sonnenburgh zijn openbare parken die een bezoekje waard zijn.

EXCURSIE TIP

HUYGENSMUSEUM HOFWIJCK

Naast Middenburg ligt Huygensmuseum Hofwijck. Constantijn Huygens bouwde dit buitenhuis in 1641-42 in samenwerking met paleizenbouwers Jacob van Campen en Pieter Post. Constantijn Huygens was de secretaris van de opeenvolgende Oranje stadhouders Frederik Hendrik, Willem II en Willem III. Hij was een veelzijdig man: componeerde muziek en schreef gedichten. Dankzij het bijna 3000 regels tellende hofdicht Hofwijck weten we veel over het leven op de buitenplaats en de mensen die hier op bezoek kwamen, waaronder de Honaerts van de tegenoverliggende hofstede.

Schuin tegenover Middenburg is een 130 jaar oude boerderij 'Hofstede Van den Honaert'. In de tuin staat een kanon. Wellicht een knipoog naar het verleden van de hofstede, toen dit landgoed nog bewoond werd door Thomas van den Honaert (1606-1672), wagenmeester-generaal in het Staatse leger. In zijn functie was hij verantwoordelijk voor het vervoer van het leger over land en de tochtpaarden. Hij sloot contracten met particulieren. De paarden bleven particulier eigendom en waren gebrandmerkt met een kanon op de dij.

ROUTE

Vaartocht door Voorburg

5

De tuin heeft Constantijn laten aanleggen volgens de theorieën van Vitruvius. Deze Romeinse architect zag het menselijke lichaam als het voorbeeld van ideale verhoudingen. Hofwijck werd dan ook aangelegd met deze verhoudingen in gedachte. Het huis en de vijver zijn het hoofd en de lanen met bomen de armen. Deze worden van het lichaam gescheiden door kaarsrechte kanalen. De boomgaard is de buik en de overtuin de benen.

Anders dan de tuinen die we tot nu toe tegengekomen zijn, is deze tuin sterk symmetrisch. Als sluitstuk van de reconstructie van deze tuin zijn in 2014 17^e eeuwse fruitrassen in de boomgaard herplant. In de 19^e eeuw hebben de harmonie en symmetrie van de tuin te lijden onder de vooruitgang: de spoorlijn Den Haag-Gouda doorsnijdt sinds 1868 de buitenplaats. Bij de restauratie in 2014 is een ijskelder onder de ingang ontdekt. In de winter werd hier het ijs dat uit de Vliet was gehakt opgeslagen en ter isolatie met hooi afgedekt. Deze "koelkast" zorgde ervoor dat producten langer houdbaar bleven.

In de Kerkstraat woonde een aantal jaren (1663-1669) de beroemdste filosoof van Nederland, **Spinoza**. Hij schrijft hier aan de Ethica, zijn meesterwerk, waarin hij op een wiskundige manier aantoonde dat God overal aanwezig is: in de natuur, de mensen, de dieren en het heelal. Iets wat in het tolerante Nederland toch te gevaarlijk was om te publiceren. Het boek is dan ook pas na zijn dood uitgegeven. In 1669 verhuist hij naar Den Haag waar hij de opgelopen spanningen in het rampjaar 1672 van nabij meemaakt. Het is het einde van de Gouden Eeuw. Het volk is redeloos, de regering radeloos, en het land reddeloos. Er is een economische crisis, de Republiek wordt van allerlei kanten binnengevallen en het land is bijna bankroet. Raadspensionaris Johan de Witt en zijn broer Cornelis de Witt worden in deze oplopende spanningen vermoord door een groep Oranjegezinde burgers. Spinoza is diep geschokt en wil een poster ophangen met de tekst 'ultimi barbarorum': jullie zijn de ergste barbaren. Hij wordt tegengehouden door zijn huisbaas.

Naast Hofwijck ligt het buitengoed Middendorp, met in de tuin een speelhuisje dat hoorde bij het logement 'Oranjezaal' dat in het buitenhuis bedrijf hield. Zulke huisjes werden veel aan de rand van de vaarweg geplaatst. Zo konden de gebruikers naar de voorbijgangers kijken en door hen bekeken worden. Het speelhuisje zal goed van pas zijn gekomen, aangezien bij het logement ook een kaatsbaan was.

Aan dit vertier komt een eind als in 1866 het buitenhuis gebruikt wordt door de petroleumgasfabriek. Hier werd gas geleverd voor de straatlantaarns en voor het koken. Een restant van het fabriekje staat nog in de tuin.

Naast Middendorp ligt bij de Kerkbrug de haven van Voorburg. We kunnen hier aanmeren tegenover het buitenhuis Hoeckvliet om museum Swaensteyn te bezoeken. De trekschuit had hier vanaf 1638 een halte. Museum Swaensteyn is het stadsmuseum van Leidschendam-Voorburg

Dit buitenhuis werd later de Zeep- en Parfumeriefabriek waar 'Eau de Voorburg' werd gemaakt. Honderden flesjes parfum, zeepblokjes en lavendelwater werden in de 19^e eeuw vanuit Voorburg verscheept.

EXCURSIE TIP

MUSEUM SWAENSTEYN

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT DOOR VOORBURG

5

PARK ARENTSBURGH-HOEKENBURG

ARENDSBURGH LAAN 3, 2275 TT VOORBURG
HOEKENBURGLAAN 43-45, 2275 TG VOORBURG.

Het park is vrij toegankelijk voor het publiek. Er staan stadsbakens met informatie over de Romeinse nederzetting en een kopie van een opgegraven mijlpaal die naar de stad verwees.

BUITENGOED DORREPAAL

WESTVLIETWEG 115, 2267 AK LEIDSCHENDAM
WWW.BUITENGOEDDORREPAAL.NL

Bezoek: open op afspraak: ma t/m za: 9.30-17.00 uur.

Dorrepaal is recentelijk gerestaureerd. Het terrein van 3,5 ha biedt kinderen volop de mogelijkheid om spelenderwijs in aanraking te komen met het buitengoed. Er zijn speciale speurtochten, zoals over kriebelbeestjes. In de tuinwinkel kun je voedsel kopen om de schapen, varkens en geitjes te voeren. Je kunt er ook cavia's aaien, spelen in de speeltuin of een wandelpad volgen langs de 18^e eeuwse vijver, tussen de bomen door, langs de moes- en kruidentuin om uiteindelijk bij de oude leifruit-muren van de theetuin te komen. Informatiebordjes geven uitleg over de natuur en tuinaanleg.

MIDDENBURG

WESTEINDE 26-28, 2275 AE VOORBURG

Park Middenburg is openbaar toegankelijk. Het bestaat uit twee delen, een gedeelte dat gekarakteriseerd kan worden als open en tuinachtig. Sonnenburgh aan de overkant van het Westeinde is meer gesloten en bosachtig.

HUYGENSMUSEUM HOFWIJCK

WESTEINDE 2A, 2275 AD VOORBURG, WWW.HOFWIJCK.NL

Open di t/m do 12.00-17.00 uur, museumlessen mogelijk.

Op de zolder van dit museum maak je kennis met de zoon van Constantijn, de beroemde wis- en natuurkundige Christiaan Huygens. Hij was een groot uitvinder. Vroeger speelde hij op deze zolder, nu mag je zelf zijn uitvindingen uitproberen en herontdekken. In de tuin ontdekte Christiaan met een zelfgemaakte telescoop van enorme afmetingen (12,5 meter) de ringen van Saturnus en de maan Titan. Ook maakte hij een slingeruurwerk (1647), waardoor de Haagse klokken met de grootst mogelijke precisie de tijd weergaven. Hoe de klok werkt kan je hier bekijken. Een cruciale rol is weggelegd voor een, door de VOC geïmporteerd, zijden draadje. Er zijn nog allerlei andere uitvindingen. Vraag de gids maar naar het botsingsexperiment, waarbij de trekschuit een rol speelde of probeer de mega-knikkerbaan uit. Neem ook een kijkje door de toverlantaarn.

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT DOOR VOORBURG

5

MUSEUM SWAENSTEYN

HERENSTRAAT 101, 2271 CC LEIDSCHENDAM-VOORBURG, TEL. 070-3861673

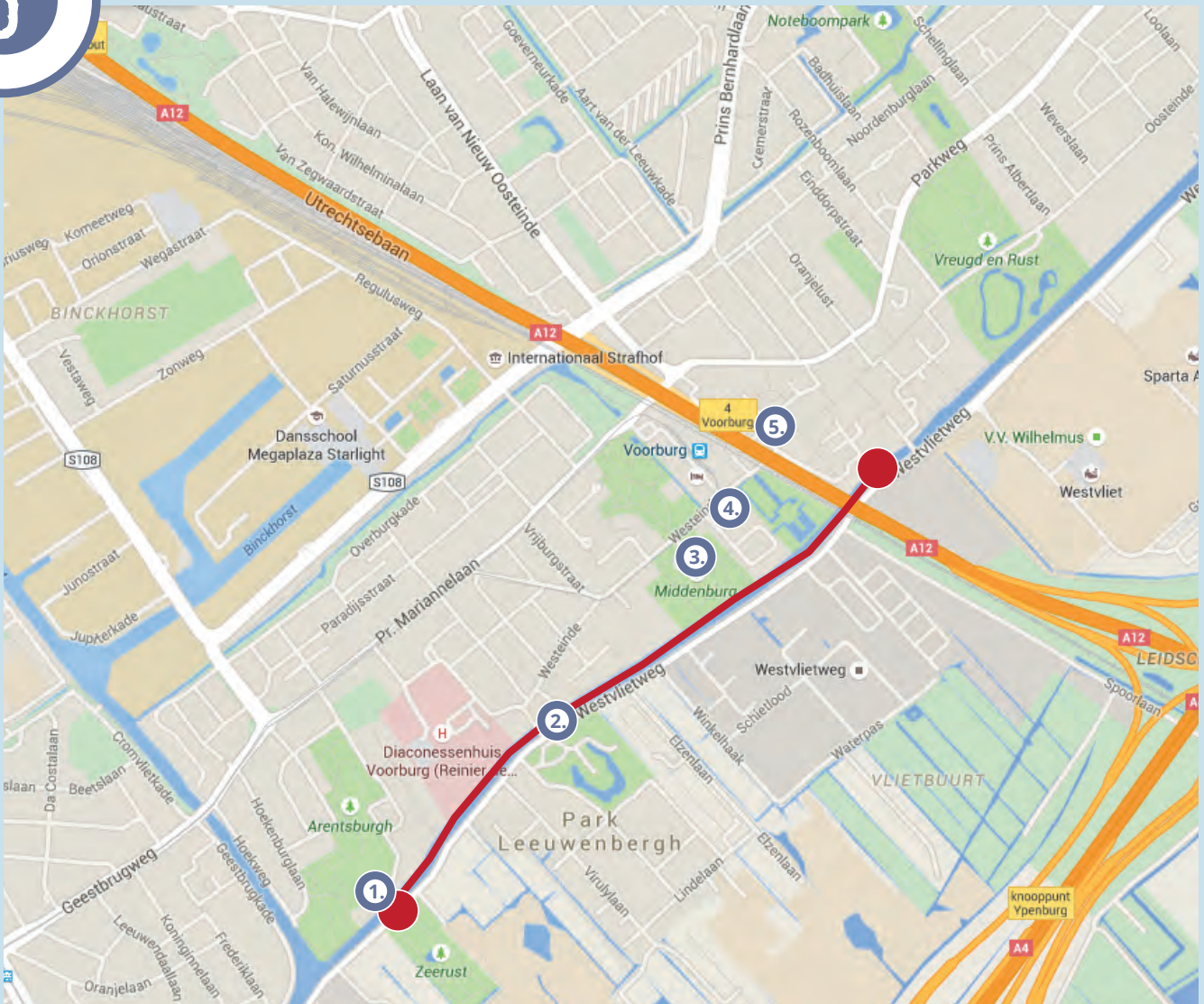
WWW.SWAENSTEYN.NL

Museum Swaensteyn is het stadsmuseum van Leidschendam-Voorburg. Het dankt zijn naam aan huize Swaensteyn, een voormalige herberg iets verderop in de straat. Hier was de collectie eerder in ondergebracht. Aan het einde van de 18^e eeuw braken er in het verarmde Voorburg hevige gevechten uit tussen de Oranjegezinden en Patriotten. In herberg de Swaen steekt de kasteleinsknecht een van de Oranjegezinden dood. Hij zou het zelf ook met de dood bekopen. Over deze geschiedenis, de vondsten van Forum Hadriani, de buitenhuizen aan de Vliet en prinses Marianne der Nederlanden (1810-1883), vertelt de gids de mooiste verhalen. Er is ook een prachtig 18^e eeuws schilderij, waar je de trekschuit en paarden goed op kan zien.

KAART

VAARTOCHT DOOR VOORBURG

5

EXCURSIETIPS

1. Park Arentsburgh-Hoekenburg
2. Dorrepaal
3. Middenburg

4. Hugenmuseum Hofwijk
5. Museum Swaensteyn

OPSTAPPLAATS

Bij Drievliet of bij de Kerkburg in Voorburg

Voor de docent: Deze routebeschrijving geeft u een idee van wat onderweg verteld zal gaan worden. De gids weet echter nog véél meer. Vraag hier gerust naar! Deze vaartocht is de kernles van het onderwijsproject "Varen, net als toen". De leerlingen maken tijdens het varen Opdracht 2 (zie de docentenhandleiding). Twee aspecten zijn hierbij leidend: transport-vervoer-handel en buitenhuizen. Met een inhoudelijk aansluitende excursie creëert u een leerzame dag voor uw leerlingen. Wij vragen u vriendelijk de excursie van uw keuze zélf te boeken. Informeer de rondvaartondernemer in verband met het afstappunt. www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-trekvaarten

ROUTE

Vaartocht door de Haagse Havens

ROUTE

Vaartocht door de Haagse Havens

6

BOOT Hadrianus

RONDVAARTONDERNEMING De Ooievaart, tel. 070 - 4451869, www.vlietvaart.nl

DUUR VAN DE VAARTOCHT 1 uur

OPSTAPPLAATS Verzamelen bij havenkantoor Bierkade 18B, gezamenlijk lopen we naar de boot

Excursietips

Vaartocht door de Haagse Havens

We gaan aan boord van de trekschuit Hadrianus in de historische haven van het Zieken. Dit is tevens de oorspronkelijke vertrekplaats van de trekschuit uit Den Haag. In 1638 ging de trekschuitdienst Leiden-Delft van start en meteen ook de dienst Leiden-Den Haag en Den Haag-Delft. De trekschuit naar Delft vertrok voor de stadsherberg volgens een nauwgezette dienstregeling op het luiden van de klok. De schuit naar Leiden lag iets verderop.

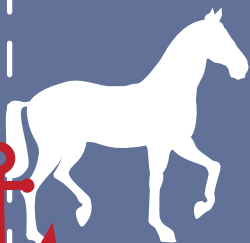
De trekschuit was relatief snel. In één uur voer je van Den Haag naar Delft en in drie uur van Delft naar Leiden. Het alternatief voor de trekschuit was: reizen met het wagenveer, te paard, met de koets of per zeilende beurtveer. Maar met de koets over die onverharde wegen was geen pretje en reisde je met het beurtveer dan was je aankomsttijd onzeker, omdat een zeilschip afhankelijk is van de wind.

De trekvaart was dus een uitvinding van formaat. Voordelen waren het goede landelijke netwerk, waarbij de verbindingen vaak goed op elkaar aansloten, de lage prijs, de snelheid, betrouwbaarheid, stiptheid en het comfort. Daarom werd deze vorm van openbaar vervoer al snel heel populair. De trekschuitdienst kende zijn bloeiperiode in de tweede helft van de 17^e eeuw, toen kozen drie van de vier reizigers voor de trekschuit.

De trekschuit naar Den Haag was een van de populairste uit de Nederlanden. Delegaties uit het binnen- en buitenland reisden naar Den Haag. Hier was de zetel van de Staten-Generaal, de Staten van Holland en het hoogste provinciale gerechtshof, de Hof van Holland. Handel maakte Holland rijk en de toename van het aantal handelscontacten zorgde voor de nodige passagiers. De Verenigde Nederlanden waren een toonaangevende wereldmacht waar de economie floreerde, mede dankzij de VOC en WIC.

Beroemdheden als Constantijn en Christiaan Huygens, Baruch de Spinoza, Elisabeth Samson, **Wolfgang Amadeus Mozart**, Jacob van Lennep, Nicolaes Beets en Vincent van Gogh voeren vanaf hier met de trekschuit!

ROUTE

Vaartocht door de Haagse Havens

6

Onder de passagiers waren kooplieden en handelaren uit binnen- en buitenland. Al gauw verscheen de eerste Nederlandstalige reisgids met op de voorpagina een afbeelding van de trekschuit. Maar lang niet iedereen ging mee, veel mensen waren arm, voor hen was reizen met de trekschuit te duur.

WE VAREN OVER DE HAAGVLIET RICHTING DE TWEE HAVENS VAN DEN HAAG, DE LAAKHAVEN EN DE BINCKHORSTHAVEN. NAAST DE TREKVAART ZIEN WE HET JAAGPAD LIGGEN.

Over de Haagvliet ligt een oude spoorbrug waarover eind 19^e eeuw de eerst stoomlocomotieven naar Den Haag reden. Toen duurde de reis van Amsterdam naar Rotterdam nog maar 2 uur, in plaats van 14 uur. De trekschuit die 7 kilometer per uur ging werd ingehaald door de veel snellere trein, die met gemak 40 kilometer per uur haalde. De trein ging ook nog eens in een rechte lijn en naar het volgende opstappunt lopen (meestal een hele stad door met je bagage) was niet aan de orde. Langzaam maar zeker verdween de trekschuit uit ons landschap.

Jacob van der Does (1641-1680) geeft in zijn gedicht over Den Haag (1668) een goede sfeerimpressie van deze haven.

..., soo sult gy op het Spuy belenden, Daer al het volck, hetgeen dat reyst voorby moet gaen, tZy 't uyt den Haegh vertreckt, of in den Haegh komt aen. Hier is 't vermaeckelijck en levendt: even buyten, Daer is het Delfsche Veer, daer leggen dertich schuyten; En yeder hallef uer met dat de klok maer slaet, Soo steeckter een van Lant, van vroegh tot savonts laet:

Daer sitmen warm en droogh, des Winters noyt met regen, Of kou; des Somers noyt met heete Son verlegen; En die ten achten hier gaet uyt den Haegh van daen, Die sal ten negenen al binnen Delleft staen: Wat meer nae binnen toe daer is het veer op Leyden, Om soo de Schuyten van malkand'ren t'onderscheyden Op dat den reyser geen verkeerden wech en nam, En hy verdwael, in plaats van Delft tot Leyden quam

We komen vervolgens in een gebied waar handel en transport centraal staan. Allereerst villa Steenoord uit 1887, een woonhuis en twee grote pakhuizen van een handelaar in bouwmaterialen die voor de bevoorrading was aangewezen op het water. Handel en industrie waren afhankelijk van het water als transportader. De handelaar van Steenoord vestigde zich hier omdat hij de vele ontstoppingen en vertragingen op de binnengrachten van Den Haag wilde vermijden.

Vervolgens komen we bij de aanlegplek voor turfschepen tegenover een oud industrieterrein. Het ligt dichtbij het Havenkantoor. De boeken uit dit havenkantoor geven aan dat Den Haag nog tot rond 1950 vooral afhankelijk was van transport en handel. De Haagvliet was al sinds de middeleeuwen de aanvoerroute voor voedselvoorziening en andere producten.

WE VAREN DE LAAKHAVEN BINNEN.

ROUTE

Vaartocht door de Haagse Havens

EXCURSIE TIP

OPENBAAR
VERVOER MUSEUM

Rond 1900 kwam dit grootschalige industrieterrein van Den Haag in gebruik. De haven is 2 kilometer lang, heeft 3 zijhavens en 4000 meter kade. Hier vond je destijds beurtvaartondernemingen, brandstoffirma's, bierbrouwerijen, houthandelaren, petroleumondernemingen, meelfabrieken, verffabrieken, wasserijen, een slachthuis, een melkfabriek, een groenteveiling en een gasfabriek. Ook zandschippers vonden hier hun thuishaven. Zij bevoorraden de bouwbedrijven.

VAN DE LAAKHAVEN VAREN WE NAAR DE BINCKHORST.

EXCURSIE TIP

HTM BUSMUSEUM

Een nieuwer en groter industriegebied van 130 ha werd vanaf de jaren dertig gerealiseerd in de Binckhorstpolder. Het was hier nog landelijk gebied, toen de trekschuit van en naar Den Haag voer. De Binckhorst was lange tijd de thuishaven van fabrieken, zoals de gasfabriek, BAM, NBM en Nedam en bedrijven uit de autobranche. Het gebied is momenteel in herontwikkeling. Hier zal de Rotterdamse baan, de nieuwe snelweg van Den Haag, gedeeltelijk ondergronds worden aangelegd.

De functie van havengebied is nog goed zichtbaar bij bedrijven als Meeuwisse en BAM Wegen BV, die actief zijn op het gebied van grond-, wegen- en waterbouw. Alle grondstoffen van BAM worden met schepen aan- en afgevoerd. Er staat een beton- en asfaltcentrale. Ook de AVR-Afvalverwerking maakt gebruik van de Trekvljet. Tweemaal per week vertrekt er een schip met containers naar de vuilverbranding in Rotterdam.

Detail van een lithografie van Jan Weissenbruch met de trekschuit bij Den Haag uit 1848. Je ziet de oude Veenmolen en de eerste stoomfabrieken aan de hedendaagse Pletterijkade, tegenover de aanlegplek van de trekschuit op het Zieken. Hier zat een metaalpletterij. Het bedrijf maakte veel Haagse bruggen, gaslantaarns en (riool)putdeksels. Ook de metaalconstructies van het Staats Spoor en het Hollands Spoor werden hier gemaakt.

Van Gogh, 1882, Gemeentemuseum Den Haag

Zo tekent **Vincent van Gogh** in opdracht het **Station Rijnspoor in Den Haag (1882)**. Het gebouw stond in de buurt van het Centraal Station. Een jaar later vertelt hij in zijn brieven aan broer Theo van Gogh over zijn reis met de trekschuit naar Drenthe (1883) "...waar ik gekomen ben na een eeuwig lange vaart in de trekschuit door

de heide'. ...' Wellicht stamt het gezegde 'met de trekschuit komen' wel uit deze tijd. De reis was tergend traag, maar Vincent vermaakte zich uitstekend. Uit zijn brief blijkt dat deze vorm van vervoer op zijn retour is: "Gesteld eens U werd de vraag gedaan, zoudt gij schilder willen worden indien gij plotseling kondt verplaatst worden in het tijdperk van 40 jaar terug, toen de dingen zóó waren als toen Corot etc. jong waren, tevens er bij, gij niet alleen zoudt zijn doch een kameraad hebben. Waarom ik zulks zeg, wegens in het land hier waar men nog niet verder is dan diligence en trekschuit, waar alles veel meer vierge is dan ik op eenige plaats nog heb gezien, ik mij net precies voel als was ikzelf overgeplaatst op voornoemd tijdstip."

ROUTE

Vaartocht door de Haagse Havens

WE VAREN ONDER DE TREKVLJETBRUG DOOR EN KOMEN BIJ DE LAAKMOLEN.

In de trekschuit konden de passagiers hier genieten van een typisch Hollands molenlandchap. Langs de Trekvljet stonden de Oude Veenmolen, de Laakmolen en de Broekslootmolen. Het waren stuk voor stuk poldermolens, die voor de bemaling van de achtergelegen polders zorgden. Alleen de Laakmolen is hiervan nog over.

Op dit punt kan het paard voor de schuit worden gezet. Het jaagpad is hier nog in goede staat. Er zijn weinig obstakels. De straat naast de Trekvljet wordt de Trekweg genoemd. Tot buitenhuis Cromvljet kan het paard voor de trekschuit aangeliend blijven.

EXCURSIE TIP

- HAAGS HISTORISCH MUSEUM
- JAN VAN GOYENHUIS
- MAURITSHUIS

Aan de overzijde van het water is de Binckhorst met het kasteel de Binckhorst.

Meer weten over schilders uit de Gouden Eeuw of de Gouden Eeuw in het algemeen? Het Haags Historisch Museum, het Jan van Goyenhuis en het Mauritshuis bieden hiertoe de mogelijkheid.

In 1651 schilderde **Jan van Goyen** dit landelijk gelegen gebied op een reusachtig panorama van Den Haag (174 x 460 cm). Het werd in opdracht van de burgemeester van Den Haag geschilderd en was bedoeld voor het stadhuis aan de Groenmarkt. Het doek is permanent tentoongesteld in het Haags Historisch Museum. Op het schilderij zie je hoe de trekschuit naar Den Haag toe voer.

WE VAREN LANGS CROMVLIET: EEN SCHITTERENDE BUITENPLAATS IN RIJSWIJK.

Het Landgoed strekte zich uit van de Geestbrug tot de Laakmolensloot. De trekschuit had wel een kwartier nodig om langs het landgoed te varen. Het nog bestaande oorspronkelijke hoofdgebouw (17^e eeuw) werd omringd door uitgestrekte tuinen met vijvers, paden en bosschages. Er stonden verschillende bijgebouwen, zoals een koetshuis en langs de Vliet een theekepel (nu afgebroken). In de tuin bevindt zich ook een slangenmuur, een fruitmuur gebouwd met een slingerende lijn, waarbij de bochten beschutting boden voor windgevoelige planten en struiken. Het park is openbaar toegankelijk.

WE VAREN ONDER DE GEESTBRUG DOOR EN KEREN VOOR DRIEVLIET OM, OM VERVOLGENS TERUG TE VAREN NAAR HET ZIEKEN.

De Haagvaarder Hendrina Johanna uit 1905 is een goed voorbeeld van schepen die na de trekschuit het gezicht bepaalden van de Trekvljet naar Den Haag.

EXCURSIE TIP

- VAREND MONUMENT HENDRINA JOHANNA

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT DOOR DE HAAGSE HAVENS

6

OPENBAAR VERVOER MUSEUM IN DE LAAKHAVEN

PARALLELWEG 224, DEN HAAG

Bezoek: alleen op afspraak en in het weekend

Mogelijkheid om na de boottocht op de tram te stappen op de Bierkade bij de haven van de Ooievaart om met de tram naar het museum te gaan. Tevens mogelijk om een historische tram naar de Bierkade te laten komen.

Het Haags Openbaar Vervoer Museum is gevestigd in een oude tramremise. Hier zie je een omvangrijke collectie van Haagse historische trams en bussen. Het chronologische verhaal begint zo'n 150 jaar geleden in 1864, toen de eerste tram tussen Den Haag en Scheveningen ging rijden. Deze tram werd, net als de trekschuit door een paard voortgetrokken. Ook tussen Den Haag en Delft reed zo'n paardentram. Vijftien jaar later werden deze trams vervangen door stoomtrams. Het museum belicht het verleden, heden en de toekomst: wat is er allemaal gebeurd in de afgelopen 150 jaar, hoe staan we ervoor en wat staat ons te wachten op het gebied van openbaar vervoer in het algemeen en het railvervoer in het bijzonder.

DEPOT HAAGS BUSMUSEUM IN DE BINCKHORST

BINCKHORSTLAAN 215, DEN HAAG

Bezoek: alleen op afspraak

Mogelijkheid om aan te meren voor de deur in een nieuw aangelegde insteekhaven (2014)

De Stichting Haags Bus Museum (HBM) houdt zich bezig met het opsporen, aankopen, restaureren en rijdend op de weg brengen en houden van de voor de geschiedenis van het openbaar vervoer in de Haagse regio belangwekkend autobusmaterieel. De collectie van het HBM bestaat uit 24 bussen. Enkele bussen uit de collectie zijn zo waardevol dat ze door de gemeente aangedragen zijn als "roerend monument" op de gemeentelijke erfgoedlijst. In het depot is een deel van de collectie ondergebracht. De bedrijfshal waarin het depot is ondergebracht komt uit 1962 en werd gebruikt door Volvo vrachtwagens.

HAAGS HISTORISCH MUSEUM

KORTE VIJVERBERG 7, 2313 AB DEN HAAG, WWW.HAAGSHISTORISCHMUSEUM.NL

Bezoek: Museumlessen zijn beschikbaar van dinsdag t/m vrijdag: 09.00 - 10.15 uur, 10.30 - 11.45 uur, 13.00 - 14.15 uur.

Het Haags Historisch Museum ligt aan de Hofvijver en is gevestigd in het 17^e-eeuwse gebouw van de voormalige St. Sebastiaan Schutterij. De leden oefenden op de schietbanen aan de achterkant van het pand. Arent van 's-Gravesande was de architect. Hij ontwierp ook het commissarishuis van de trekvaart in Leiden. De collectie bestaat uit zesduizend objecten, waaronder een beroemd poppenhuis, gildezilver en de tong en vinger van de gebroeders de Witt. Het topstuk van het Haags Museum is het Gezicht op Den Haag van Jan van Goyen (1651). Dit schilderij is hier permanent te zien. Je ziet op het schilderij de trekschuit door de Laak varen.

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT DOOR DE HAAGSE HAVENS

6

HET VAN GOYENHUIS

DUNNE BIERKADE 16, 2512 BC DEN HAAG, TEL. 070-3656370

WWW.JANVANGOYENHUIS.NL

Bezoek: Museumlessen op aanvraag.

Den Haag was in de Gouden Eeuw een belangrijke schildersstad: hier zaten de rijke opdrachtgevers. Aan de Dunne Bierkade woonden en werkten in die tijd Paulus Potter, Jan van Goyen en Jan Steen. In dit woonhuis van Jan van Goyen vertoont men een mediapresentatie en hangt een replica van het Gezicht van Den Haag uit 1651 waarop zijn eigen huis, dat van zijn buurman en collega Paulus Potter en het huis van de paleizenbouwer Van Balckeneynde te zien zijn. Een schildersatelier, stijlkamers en een bedstee behoren ook tot het Jan van Goyenhuis.

MAURITSHUIS

PLEIN 29, 2511 CS DEN HAAG, TEL. 070-302 3456, WWW.MAURITSHUIS.NL

Bezoek: Rondleidingen voor basisscholieren. Maximaal 30 leerlingen.

Rondleiding van 60 minuten. 50 euro per museumdocent.

Per 15 leerlingen 1 museumdocent. Tevens mogelijk om workshops te volgen.

Het Mauritshuis is een classicistisch stadspaleis dat Jacob van Campen in het begin van de 17^e eeuw bouwde voor Maurits van Nassau. Tijdens de bouw vertrekt Maurits als gouverneur-generaal naar een van de koloniën in Brazilië. Hij is in dienst van de WIC (West-Indische Compagnie) en verdient veel geld met de slavenhandel en suiker in Brazilië. Naast De Stier van Potter beschikt het Mauritshuis over werk van Rembrandt, Jan Steen en Vermeer. Op het Gezicht van Delft van Vermeer zie je de trekschuiten voor de Rotterdamse en Schiedamse poort liggen. In de 18^e en 19^e eeuw kwamen de bezoekers vooral voor De stier van Potter. Potter schilderde op een enorm doek 235,5 x 339 cm een stier van monumentaal formaat. Een kunstwerk dat alleen in de Republiek kon ontstaan. In andere landen waar adel en kerk nog altijd de voornaamste opdrachtgevers waren zou een dergelijk onderwerp taboe zijn geweest.

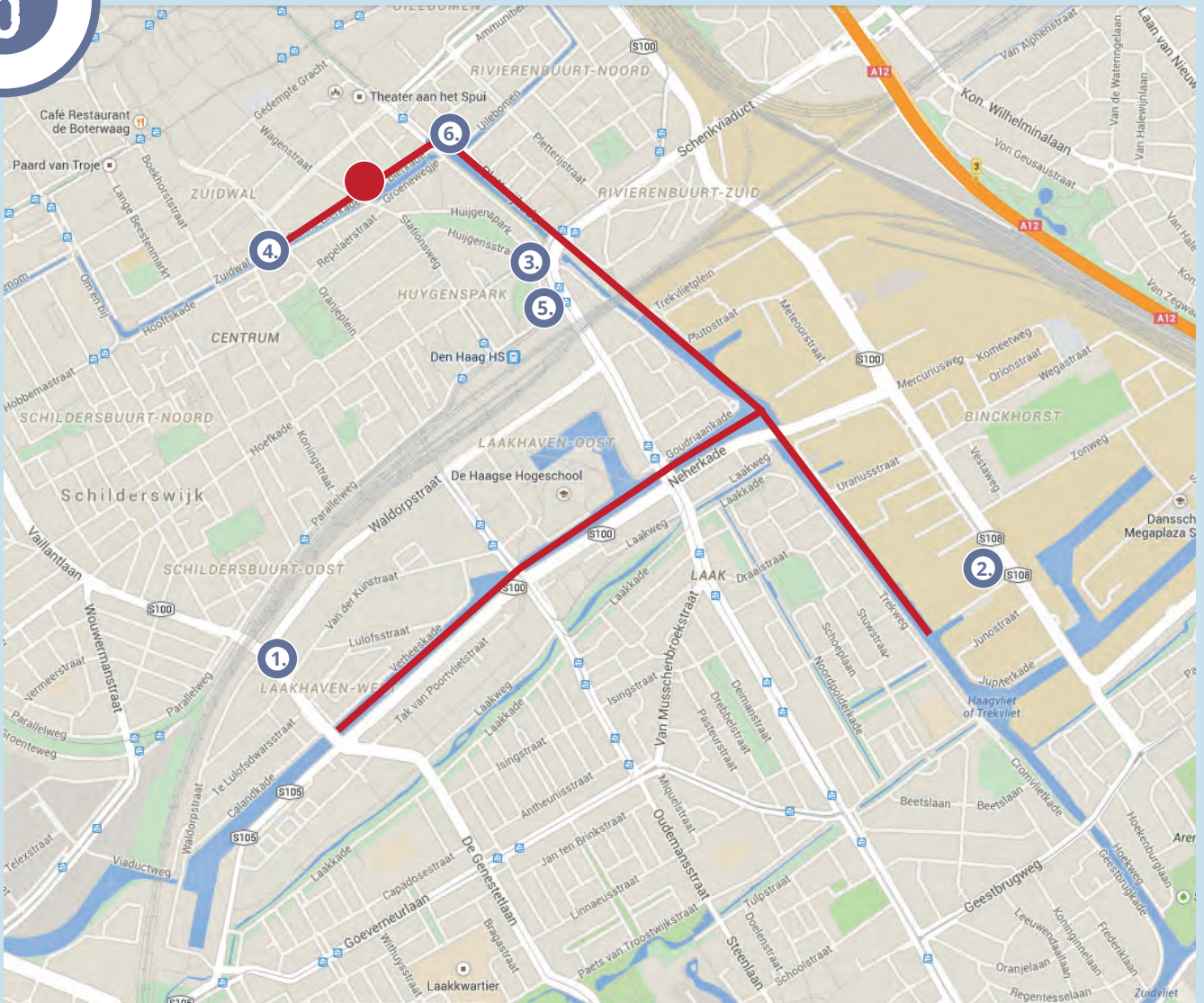
VAREND MONUMENT HAGENAAR HENDRINA JOHANNA 1905

TOEGANG VIA DE STEIGER VAN HET HAVENKANTOOR

BIERKADE 18B, TEL. 070-445 18 69, WWW.OOIEVAART.NL

Bezoek: Museumlessen op afspraak van dinsdag t/m vrijdag

De Hendrina Johanna uit 1905 is een zeilend binnenvaartschip en heeft ruim een eeuw geleden bouwmetaal voor nieuwe wijken in Den Haag aangevoerd. Ook de bouwstenen voor het Vredespaleis zijn door een dergelijk type schip aangevoerd. Stichting de Ooievaart heeft dit schip sinds 2005 in bezit en heeft het schip met behulp van haar vrijwilligers teruggebracht in originele staat. De Hendrina Johanna is als museumschip een goede illustratie van een afgesloten, bijzondere periode van zeilend vrachtvervoer van en naar Den Haag. Het schip laat zien hoe in de periode van 1905 tot aan de Tweede Wereldoorlog het schippersleven was, in al zijn facetten en soms ontberingen. Met haar ligplaats aan de Wagenbrug doet Hendrina Johanna oude tijden herleven. Het is een bepalend element in het stadsgezicht van het centrum van Den Haag.

EXCURSIETIPS

- 1. Openbaar vervoer museum Laakhaven
- 2. Depot Haags busmuseum
- 3. Haags Historisch Museum
- 4. Jan van Goyenhuis
- 5. Mauritshuis
- 6. Varend Monument HJ 1905

OPSTAPPLAATS

Bierkade 18b, Den Haag

Voor de docent: Deze routebeschrijving geeft u een idee van wat onderweg verteld zal gaan worden. De gids weet echter nog véél meer. Vraag hier gerust naar! Deze vaartocht is de kernles van het onderwijsproject "Varen, net als toen". De leerlingen maken tijdens het varen Opdracht 2 (zie de docentenhandleiding). Twee aspecten zijn hierbij leidend: transport-vervoer-handel en buitenhuizen. Met een inhoudelijk aansluitende excursie creëert u een leerzame dag voor uw leerlingen. Wij vragen u vriendelijk de excursie van uw keuze zélf te boeken. Informeer de rondvaartondernemer in verband met het afstappunt. www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-trekvaarten

ROUTE

Vaartocht door Den Haag, Rijswijk en Delft

ROUTE

Vaartocht door Den Haag, Rijswijk en Delft

7

BOOT Hadrianus

RONDVAARTONDERNEMING De Ooievaart, tel. 070 - 4451869, www.vlietvaart.nl

DUUR VAN DE VAARTOCHT 1 uur

OPSTAPPLAATS Verzamelen bij havenkantoor Bierkade 18B

Excursietips

Vaartocht door Den Haag, Rijswijk en Delft

WE VAREN MET DE TREKSCHUIT HADRIANUS HET TRAJECT VAN DE DELFTSE TREKVAART TUSSEN DELFT EN DEN HAAG LANGS RIJSWIJK.

EXCURSIE TIP

HAAGS HISTORISCH MUSEUM

We zijn aan boord gegaan in de historische haven van het Zieken. Dit gebied was lange tijd het havengebied van Den Haag. Boten met goederen en passagiers meerden hier aan. De trekschuit was het openbaar vervoer uit de tijd dat transport nog voornamelijk over het water verliep.

WE VAREN OVER DE HAAGSE TREKVLIEET.

Trekvliet

De Vliet was lange tijd het gebied waar rijke stedelingen zich in de zomer in hun buitenhuizen terugtrokken uit de stinkende steden. In Den Haag waren de grachten open riolen. Het besmette water veroorzaakte regelmatig cholera- en tyfusepidemieën waaraan honderden mensen stierven. Buiten de stad was het dus gezonder leven en wonen. Vanaf het midden van de 17^e eeuw nam de groei van deze buitenhuizen toe. In totaal zijn er tussen 1600 en 1900 tussen de 6000-7000 landgoederen en buitenplaatsen gebouwd, waarvan er nu nog zo'n 500 zijn overgebleven.

Het gebied waar we gaan varen is vergelijkbaar met de Vecht waar rijke Amsterdamse handelaren de mooiste buitenhuizen lieten bouwen. Rondom Den Haag waren het vooral mensen die met de regering te maken hadden, zoals diplomaten. Zij genoten van het landelijke groen aan de Vliet. De meeste buitenplaatsen langs de Vliet zijn tussen 1640 en 1930 gebouwd.

EXCURSIE TIP

GALERIJ PRINS WILLEM V

ROUTE

Vaartocht door Den Haag, Rijswijk en Delft

Kasteel de Binckhorst is het eerste 'buiten' dat we op onze vaartocht tegen komen. Het kasteel dateert uit de middeleeuwen en lag op Voorburgs grondgebied. Kastelen waren van oudsher adellijk bezit. Adeldom en adellijke titels waren meestal erfelijk. Kasteel de Binckhorst was een van de oude ridderhofsteden in dit gebied. Vanaf de middeleeuwen werd dit kasteel bewoond door adellijk geslacht. Pas in 1727 komt het kasteel in handen van een 'gegoede burger': de Rotterdamse koopman Johan Huymna wordt de nieuwe eigenaar van het kasteel.

Laakmolen

Net als bij dit kasteel hadden buitenhuizen meestal de hoofdingang aan de kant van het water. Het vervoer ging immers over water. De tuin was het pronkstuk van de buitenplaats. Tot in de 18^e eeuw wordt de tuin volgens de mode van toen aangelegd in de Franse of Hollands-Classicistische stijl. We zien symmetrie en een onderverdeling in vlakken en rechte paden. De centrale as loopt via de ingangspartij naar het midden van het huis.

Kasteel de Binckhorst lag op een strandwal hoog en droog aan de Vliet. De Binckhorst lag midden in een polder met laag, drassig veen. Al snel werd het door afgraving en inklinking noodzakelijk om deze polder te bemalen. Er stonden hier dan ook de nodige poldermolens. Alleen de Laakmolen uit 1699 is hier nog van over. Deze molen is gebouwd op de restanten van een eerdere molen. Het water werd van het watertje de Laak de Haagse Vliet in gemalen.

Bij de Laakmolen kan het paard voor de schuit worden gezet. Het jaagpad is hier nog in goede staat. Er zijn weinig obstakels. De straat naast de Trekvljet wordt de Trekweg genoemd. Tot buitenhuis Cromvliet kan het paard voor de trekschuit aangeliend blijven.

EXCURSIE TIP

HUIZE CROMVLIET

EXCURSIE TIP

MUSEUM RIJSWIJK

Interesse in de buitenhuizen die hier langs de Vliet stonden? In museum Rijswijk vind je er veel informatie over.

NU KOMEN WE BIJ DRIEVLIET.

Hier komen de drie Vlieten bijeen. De Haagse of Trekvljet gaat naar Den Haag, de Delftse Vliet naar Delft en de Leidse Vliet naar Leiden. Het buitenhuis dat hier op de splitsing ligt is het oude Drievliet. Hier woonde een griffier van de Staten-Generaal. We gaan de Delftse Vliet op, net als de trekschuit die van Den Haag naar Delft voer en komen vrijwel direct bij Vredenoord.

ROUTE

Waartocht door Den Haag, Rijswijk en Delft

7

Buitenhuis Vredenoord, met park in Engelse landschapsstijl, is de laatste jaren volledig gerestaureerd. Het huidige huis stamt uit 1913, maar het 'buiten' kent een langere historie. Als het te koop wordt aangeboden staat het volgende in de advertentie: ... een herenhuis, een koetshuis, twee stallingen voor paarden, hooizolders, een tuinmans- en hekwachterswoning, een menagerie en twee koepels die door grotwerk met elkaar werden verbonden, drie percelen met wei- en hooiland, een boerderij, orangerie met watermachine, boomgaard met uitmuntende vruchtbomen, nieuwe muren van ongeveer tachtig ellen lengte, opgaand geboomte, roschkahout en verdere bepoting en beplanting, alles fraai aangelegd met wandelpaden en waterwerken...

De lijst is typerend voor buitenhuizen die aan de Vliet stonden. Met een menagerie werd de voorloper van de dierentuin bedoeld. Het was een verzameling wilde dieren. Het grotwerk uit de advertentie is een folly, een decoratieve toevoeging, die bijdraagt tot de romantische beleving van het landschapspark en verder nergens toe dient. De folly bevindt zich onder een kunstmatige heuvel. Dergelijke bouwsels zijn typisch voor het einde van de 18^e en begin van de 19^e eeuw.

Iets verderop ligt **Hoornwijk**. Het is een goed voorbeeld van de herenhuisen die aan de Vliet werden gebouwd. Boven het timpaan van de hoofdingang is een wapenschild met het jaartal 1784 te zien, waarschijnlijk werd dit ruim een eeuw later op de gevel gemonteerd.

Bij de Hoornbrug loopt het jaagpad verder aan de overzijde van de Vliet: Huis te Hoornkade. Deze kade is genoemd naar een buitenplaats. Iets verderop wordt de weg naast de Delftse Vliet Jaagpad genoemd. Er zijn hier nog enkele jaagbruggetjes. Aan de overzijde staat een tolhuis uit 1866 met het wapen van Delft. Het werd gebouwd ter vervanging van een ouder tolhuis, toen deze weg werd verhard. De straatweg zorgde ervoor dat de koets of diligence (koets voor personenverkeer) sneller en comfortabeler van Den Haag naar Delft kon rijden. De goedgeveerde diligence was een geduchte concurrent voor de trekschuit. Na het tolhuisje komen we langs een hofstede uit de 17^e eeuw, 's-Gravenmade.

ROUTE

Vaartocht door Den Haag, Rijswijk en Delft

Nadat we onder de A4 zijn doorgevaren komen we bij het stoomgemaal Plaspoel - en Schapweipolder uit 1873. De bemaling van de polders was eeuwenlang door middel van molens gedaan. Hier in Rijswijk werd een stoommachine ingezet om de achterliggende polder te bemalen. Aanvankelijk nog in combinatie met een poldermolen. Later verdwenen vrijwel alle molens uit het landschap. Vanaf hier tot Delft stond een hele reeks polder- en industriemolens.

We kunnen goed aanmeren bij de hiernaast gelegen herberg Vlietzig. Hier is nog een zogenaamde rollepaal, een paal die gebruikt werd wanneer de trekschuit de bocht nam, zodat de boot niet op de kant werd getrokken. Ook zie je een verlaagde en afgeronde brugleuning die typisch is voor de trekvaart.

EXCURSIE TIP

HERBERG VLIETZIGT

Zelf de boot trekken? Hier kan je het goed uitproberen.

— Hongerig geworden? Kom pannenkoeken eten bij de Herberg.

EXCURSIE TIP

DELFTSE PAUW

— Nog voordat we Delft bereiken komen we bij de Delftse Pauw. Hier kunnen we aanmeren bij een steiger voor deze aardewerkfabriek. Bezoek de Delftse Pauw, bekijk de showroom of doe een workshop.

Rond 1660-1670 maakten naar schatting 170.000 passagiers gebruik van de trekschuit die hier aanmeerde of vertrok. Iets verderop, bij herberg De Bolk, vertrok de trekschuit naar Maassluis.

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT DOOR DEN HAAG, RIJSWIJK EN DELFT

7

HAAGS HISTORISCH MUSEUM

KORTE VIJVERBERG 7, 2313 AB DEN HAAG, WWW.HAAGSHISTORISCHMUSEUM.NL

Museumlessen zijn beschikbaar van dinsdag t/m vrijdag: 09.00 - 10.15 uur, 10.30 - 11.45 uur, 13.00 - 14.15 uur.

Het Haags Historisch Museum ligt aan de Hofvijver en is gevestigd in het 17^e eeuwse gebouw van de voormalige St. Sebastiaan Schutterij. De leden oefenden op de schietbanen aan de achterkant van het pand. Arent van 's-Gravesande was de architect. Hij ontwierp ook het commissarishuis van de trekvaart in Leiden.

De collectie bestaat uit zesduizend objecten, waaronder een beroemd poppenhuis, gildezilver en de tong en vinger van de gebroeders de Witt. Het topstuk van het Haags Museum is het Gezicht op Den Haag, van Jan van Goyen (1651). Dit schilderij is hier permanent te zien. Je ziet op het schilderij de trekschuit door de Laak varen.

HUIZE CROMVLIET

BEETSLAAN 251, 2281 TH RIJSWIJK

Openbaar park, gratis toegankelijk.

Cromvliet is een openbaar toegankelijk park met een 17^e eeuws buitenhuis, een 18^e eeuwse slingermuur en park met toegangshek uit het begin van de 20e eeuw. Vooral de slingermuur is uniek. In Nederland zijn nog maar 8 van deze fruitmuren bewaard gebleven.

GALERIJ PRINS WILLEM V

BUITENHOF 33, 2513 AH DEN HAAG, WWW.MAURITSHUIS.NL

Van plint tot plafond hangen hier de mooiste schilderijen uit de stadhouderlijke collectie. Ze zijn vrijwel allemaal verzameld door stadhouder Willem V, een stadhouder uit de Pruijken tijd met een slechte reputatie. In zijn regeringsperiode begon de revolutie van de patriotten tegen corruptie, vriendjespolitiek en andere misstanden. Bij binnenkomst valt je oog direct op een landschapsschilderij van Van Ruysdael, waarop een trekschuit door een paard door het water wordt getrokken. Vooral de schilderijen van Frederik Hendrik en Amalia van Solms trekken de aandacht. Willem V was een groot liefhebber van kunst en cultuur. Mozart componeerde een reeks variaties op het Wilhelmus voor de inhuldiging van Willem V als stadhouder. Uiteraard neemt Mozart de trekschuit als hij naar Den Haag komt!

ARRANGEMENTEN

VAARTOCHT DOOR DEN HAAG, RIJSWIJK EN DELFT

 7

MUSEUM RIJSWIJK

HERENSTRAAT 67, 2282 BR RIJSWIJK, TEL. 070-3903617, WWW.MUSEUMRIJSWIJK.NL

In Museum Rijswijk tref je naast een heuse bodemschat uit de 80-jarige oorlog veel afbeeldingen aan van het oude Rijswijk en de trekschuit. Centraal staat het verhaal over de Vrede van Rijswijk die in 1697 in huis ter Nieuburgh werd gesloten. Het was een grootschalige vredesconferentie waarbij het Frankrijk van Zonnekoning Lodewijk XIV na een oorlog van negen jaar de vrede tekende met Willem III en bondgenoten van de Republiek. In de buitenmuur van het museum zie je bouwresten van afgebroken buitenhuizen aan de Vliet.

HERBERG VLIETZIGT

JAAGPAD 7, 2288 AB RIJSWIJK, TEL. 015-213 1004, WWW.VLIETZIGT.NL

Mogelijkheid om pannenkoeken te eten, neem voor prijzen contact op met het restaurant.

Herberg Vlietzig is een boerderij in neorenaissancestijl van het type 'langhuis'. Het is een prachtige locatie om uit te proberen hoe het is om zélf de boot voort te trekken door het water en te ervaren wat het paard precies doet. Kan jullie klas de snelheid van het paard halen? 7 km per uur is best snel!

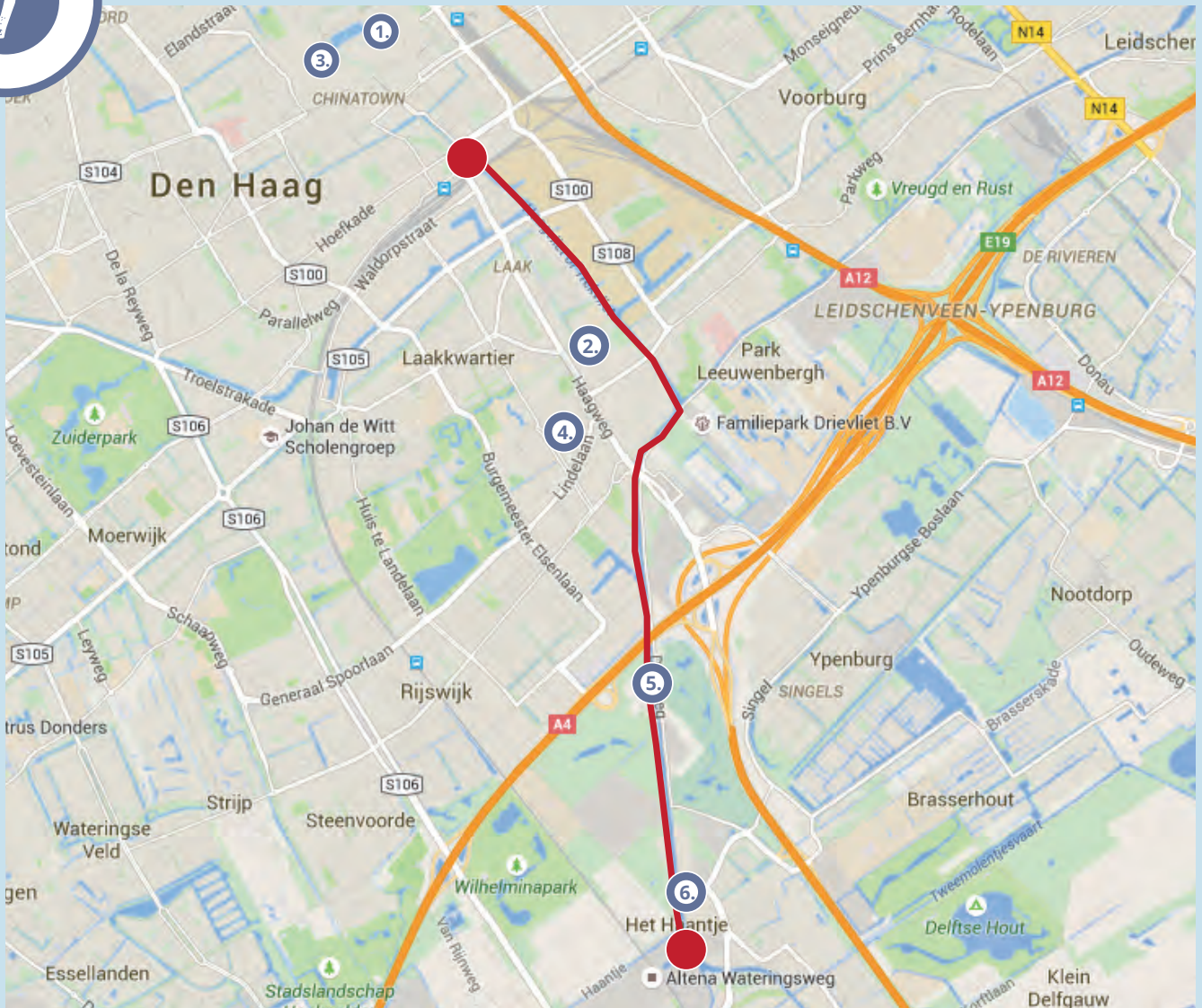

DELFTSE PAUW

DELFTWEG 133, 2289 BD RIJSWIJK, T 015-212 4920, WWW.DELFTPOTTERY.COM

Mogelijkheid tot het volgen van een workshop.

Delft is de stad van Vermeer, het Koningshuis en van Delfts Blauw. In de 17^e eeuw waren er 32 aardewerkfabrieken, waar het Chinese porselein werd nagebootst dat door de VOC naar de Republiek werd gebracht. Het duurde nog tot de tweede helft van de 18^e eeuw voordat we in Nederland echt porselein konden maken, maar het Delftsblauwe aardewerk werd in de tussentijd ongekend populair en dat is het altijd gebleven

EXCURSIETIPS

- 1. Haags Historisch Museum
- 2. Huize Cromvliet
- 3. Galerij Willem V

- 4. Museum Rijswijk
- 5. Herberg Vlietzicht
- 6. Delftse Pauw

OPSTAPPLAATS

Ooievaart, Bierkade 18b, Den Haag of in Delft

Voor de docent: Deze routebeschrijving geeft u een idee van wat onderweg verteld zal gaan worden. De gids weet echter nog véél meer. Vraag hier gerust naar! Deze vaartocht is de kernles van het onderwijsproject "Varen, net als toen". De leerlingen maken tijdens het varen Opdracht 2 (zie de docentenhandleiding). Twee aspecten zijn hierbij leidend: transport-vervoer-handel en buitenhuizen. Met een inhoudelijk aansluitende excursie creëert u een leerzame dag voor uw leerlingen. Wij vragen u vriendelijk de excursie van uw keuze zélf te boeken. Informeer de rondvaartondernemer in verband met het afstappunt. www.geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/educatie-trekvaarten

Achtergrondinformatie voor de leerkracht "De trekschuit, start van het openbaar vervoer"

Excursieprogramma naar buitenhuizen, erfgoedinstellingen en/of relevante bedrijven

Routebeschrijvingen van de diverse vaartochten

Hofcultuur, drs W.F.Hofstra, Den Haag, www.hofcultuur.nl

Marca Bultink Communicatie | Cultuurhistorie, drs M.C.J. Bultink, Hillegom, www.marcabultink.nl

Lessen (opzet en verantwoording) en opdrachten leerlingen

Zeeman & de Regt Onderwijskundigen, Hengelo/Oss, www.zeemanderegt.nl

Vormgeving lesmateriaal, promotie-items en begeleiding drukwerk

Mooijontwerp, visuele identiteit en vormgeving, www.mooijontwerp.nl

Projectleiding

Erfgoedhuis ZH, Thea de Langen, www.erfgoedhuis-zh.nl

Met zeer veel dank aan:

Rondvaartonderneming "Rondvaart Leiden" / "Rondvaart Bollenstreek"

Jack Geerlings en de gidsen tijdens de vaartochten

www.rondvaartleiden.nl /

www.varenbollenstreek.nl

Rondvaartonderneming "De Ooievaart" Den Haag

Peter Duivesteijn, Wimmie Hofstra en de gidsen tijdens de vaartochten

www.ooievaart.nl /

www.vlietvaart.nl

*Stichting Herstel Trekvaart Leiden-Delft
Bart Carpentier Alting*

"Varen, net als toen" is een product van de Erfgoedtafel Trekvaarten, die hiermee de kennis en beleving van de Haarlemmertrekvaart, Vliet en Schie wil bevorderen en stimuleren. Een leuke, maar vooral ook leerzame "les op het water" is het doel van dit project voor erfgoededucatie.

Het landschap en de monumenten in Zuid-Holland weerspiegelen ons koopmanschap en de strijd tegen water en vijanden. Dit erfgoed creëert een omgeving met een eigen identiteit waarin het prettig wonen, werken en recreëren is. De provincie maakt het – samen met anderen in zogenaamde erfgoedtafels – mogelijk om het erfgoed te bezoeken, ervan te genieten en te leren over onze geschiedenis. Zo blijft ons erfgoed voor de toekomst behouden.

"Varen, net als toen" kon gerealiseerd worden dankzij een financiële bijdrage van de provincie Zuid-Holland.

Kijk voor meer informatie over de Zuid-Hollandse Erfgoedlijnen op: www.geschiedenisvanzuidholland.nl

Erfgoedhuis Zuid-Holland, Delft
mei 2015